

2003 – En oversigt

Af Poul Juul Foss

Ganske naturligt beskæftiger de årlige oversigter sig især med forhold der vedrører folkekirken som repræsenterende det store religiøse flertal i Danmark. Et sådant greb fremstår urimeligt énsidigt dersom ikke andre religiøse samfund drages med ind i billedet. Denne optik gælder navnlig de tilkomne ikke-kristne religioner, som bør anskues ikke alene ud fra deres religiøse aspekt, idet deres kulturelle og politiske holdninger må medindrages. Det synes mere og mere tydeligt at religionerne ikke kan betragtes i isolerede sammenhænge. Ikke mindst islams fremmarch har i flere år gjort denne iagttagelse til en kendsgerning. Ikke bare for denne trosretning selv i en ny og anderledes verden, men også for den vestlige del af kloden med dens af menneskerettighedsideal og kristendom prægede kulturer. Den samme iagttagelse kan, om end i mindre omfang, anlægges på buddismen, som optager mange søgende sjæle i Vest-Europa og USA; i denne forbindelse synes det politiske aspekt dog ikke påfaldende – her gælder det primært religiøsitet/filosofi og psykologi i en udformning som står fjernt fra klassiske europæiske tankegange i deres græske, latinske, kristne, demokratiske, liberalistiske og socialistiske udformninger.

Kristendommen er virkelig blevet konfronteret med nye udfordringer. En sådan situation kan være en styrke fordi den kalder på en forstærket bevidsthed om egen identitet. Imidlertid melder den fornemmelser sig at kristendommen just i Danmark lever noget af en randtilværelse. Lad talen ligge i et nok så højt stemmeleje om de danske, kristne værdier og at danskerne i bund og grund er et kristent folk, så at dansk kultur og det danske samfund er gennemsyret af kristendommen; men hverken folkeligt eller teologisk synes man stærkt rustet til en åndernes kamp. Godt nok kan man af og til høre fryderåb over de paragraffer i Grundloven der omtaler kirkelige forhold. Provst Marianne Christiansen udtrykte sig tydeligt, når hun begejstret med henvisning til Grundlovens § 4 talte om hvorledes staten forstod at mennesker havde religion som et personligt anliggende. (Weekendavisen 16.-24. april). Man kan spekulere over hvorfor provster og navnlig biskopper ofte er dem som taler med mest varme om folkets stadige hængen ved folkekirken. Jamen, folk er jo så religiøse! Måske. Men som den administrerende direktør i Dansk Industri Hans Skov Christensen prægnant udtrykte det:

»Religionens rolle er blevet reduceret til at tilfredsstille personlige eller subjektive behov.« (HSC i bogen »Til et folk de alle høre«. Redaktion: Harald Nielsen. Unitas forlag. S. 17). I det hele taget kan man have den mistanke, at når så stor en del af danskerne åbenbart ikke vil tage skridt til at melde sig ud af folkekirken, trods den udbredte snakken om hvor uvedkommende og forældet dette foretagende er, skyldes det, som ofte nævnt og vedgået, at akkurat denne institution opfylder nogle iscenesættelsesbehov ved afgørende livssituationer for den enkelte og familierne. På den måde kan man sige »at folk ikke er til at drive ud af folkekirken« for at citere en i årevis ofte brugt vending i den kirkelige debat.

Hos sp., mf. Søren Krarup er derimod danskhed og kristendom blevet forenet i et folkets oprør mod den fordærlige kulturradikalisme. Dermed var der tale om en kulturkamp for »virkelighedstroskab og national og moralsk ansvarlighed«. (Berlingske Tidende 02.09. kronikken). Spørgsmålet er om kristendommen ikke hermed er taget til indtægt for en politisk-borgerlig-national ideologi.

Materiale til at belyse religionens vilkår findes i rigelige mængder. De kirkelige, teologiske og religiøse publikationer er som hidtil talrige. Kvaliteten forekommer ret uensartet. Et fint eksempel på hvorledes fagteologer på alle niveauer i små artikler evner at formidle deres forskningsresultater finder man i Teol-information, udgivet af det Teologiske Fakultet i København, oplag 3000 eksemplarer. Kristeligt Dagblad har oplevet en procentvis betydelig abonnementtilgang. Oplaget er på ca. 22000. Bladet er blevet mere professionelt redigeret. Horisonten videre. Nyreligiositeten tager ikke så lidt plads. Men også traditionelt kristendomssyn tilgodeses fin plads. Også kronikker i andre dagblade bør nævnes. Som den fungerende formand for Præsteforeningen, lektor Helle Christiansen udtrykte det i sin formandsberetning: »Selv den kulturradikale dagspresse skriver indsigtfuldt og seriøst om kirkelige emner.« (Præsteforeningens Blad no. 23 s. 505). Ja, endog Ekstra Bladet kunne være helt velvilligt, når det juleaftensdag skrev om Jesu fødsel at trods alt »har fortællingen vist sig bæredygtig gennem to årtusinder«. At periodica fra blandt andet kirkelige missionsselskaber trods moderniseret layout virker underligt indforståede og gammeldags ser man nok engang. Sognebladene fremstår med en svingende kvalitet. Interessant er mange kirkelige hjemmesider på nettet. Meget stofbrug kunne komme til at virke som genbrug fra de foregående år. At gengive f. ex. Ekstra Bladets monomane forargelse over folkekirkens angiveligt ødsle pengeforbrug ville vist være at trætte læserne. Dog er bladet ikke så ra-

biat antikirkeligt som i chefredaktør Sven Ove Gades tid. At pressen meget hurtigt kan puste en forarget folkestemning op over forskellige foreteelser i folkekirken, hvor journalisterne med rette eller urette refererer eksempler på kirkeligt bagstræv, magtsyge og bureaukratisme, lader sig dog ikke benægte. (Generalsekretær i Kirkefondet Kaj Bollmann i Politiken 13.04. kronikken). Kan kirken ikke kommunikere? Det hersker der tvivl om. Ikke mindst hvad angår præsternes prædikener. Hvordan kommunikationsproblemet løses synes der ikke rigtig at være løsninger på. Det kan dog være at vanskelighederne ikke bare skulle tilskrives de talende og skrivende og agerende; men også de hørende og læsende, eller bedre: de slet ikke lyttende og ikke-deltagende

Formålet med denne undersøgelse består altså i en skildring og analyse af dagen og vejen i det kirkelige og religiøse liv i Danmark. Forholdet mellem kirkeministeriet og biskopperne, præsterne og menighedsrådene vil også i år blive betragtet. En vis plads indtager sagen med sp. Thorkild Grosbøll, som vakte opsigt på grund af præstens mildt sagt frimodige udtalelser om kristendommens substans. Heller ikke kirkeligt organisationsarbejde bliver overset. At det der ud over hører til forfatterens ambition at skrive så at kommende kirkehistorikere kan hente facts fra det sidste tiår kan ikke nægtes.

Folket og kirken

At folkekirken, ikke religiøsiteten, vinder stadig mindre gehør blandt danskerne fremføres ofte. Religionssociologiske undersøgelser bekræfter denne klare formodning. At masser af mennesker opfatter alle religioner som stort set lige gode, eller lige dårlige, og med næsten samme ideologi, at uvidenheden blandt folk er enorm på dette felt, samt at kristendommen er et eksistentiel anliggende for relativt få – det er ikke en hemmelighed for mange beskuerne af det kirkelige landskab. Professor Ole Thyssen kunne endda hasarderet oplyse at hovedparten af præsterne og menighederne ikke tog kirkens budskab alvorligt. (Politiken 26.06.). Kirkeminister Tove Fergo vidste derimod helt præcis hvor mange kristne der er i Danmark nemlig de 4.526.693 døbte mennesker. (Xkryds. århus stiftsmagasin no. 2 s. 18). Hvor engagerede disse millioner og hundredetusinder er i kristendommen kan dog diskuteres. Historikeren Uffe Østergaard beskrev vist ikke bare sig selv med en udtalelse om at han var »et almindeligt, ikke-troende folkekirkemedlem« (DR P 1, 05.11.).

Den 6. september samledes ca. 100 folkekirkemedlemmer, udvalgte af teknologirådet – 6000 var indbudte – til en borgerhøring om »Fremtidens folkekirke – udfordringer og muligheder«. (Pressemeddelelse fra kirkeministeriet 02.09.). Resultatet af debatten forekom mere end pauvert. Deltagerne ønskede at blandt andet himmel og helvede blev afskaffet, præsterne skulle ned i gulvhøjde, vielsesritualet skulle moderniseres, kirkerne skulle holdes natåbne. (Kirkeministeriets hjemmeside). Den 15. september mødtes dernæst en række af folkekirkens såkaldte meningsdannere og drøftede borgerhøringens idekatalog, der i øvrigt røbede en dyb despekt for det centrale i kristendommen. Stemningen var vel ikke overvældende positiv. Højest forsigtig eftertænkning. Biskop Jan Lindhardt mente at der var tale om nogle krævende, totalt uvidende mennesker der udstillede deres tåbeligheder. Tove Fergo var skuffet over at der var så lidt gehør for borgernes tanker, og hun opfattede de kirkelige aktører som »fodslæbende«, et udtryk som efterpå vakte bred forargelse i kirkelige kredse. (Politiken 16.09.).

Korshærshæfens, pastor Bjarne Lenau Henriksen var højest utilfreds med kirkeministerens initiativ med borgerhøringen. Disse mageløst uvidende folk burde tages alvorligt. I stedet havde Fergo produceret et populistisk mediecirkus. Kirkens bekendelse var ikke et emne til diskussion. De kristne grundbegreber skulle fastholdes, akkurat som folkekirken udbød sit budskab på mangfoldige måder. Den af Lenau Henriksen så forhadte nyliberalisme havde maset sig ind i kirken med dens relativistiske og individualistiske syn på værdier i samfundet herunder troens fundamenter. Med den aktion blev medmennesket godt liberalistisk overladt til sig selv også i trosspørgsmål. (Korshærshæfens no. 8 bagsidekommentar). Her blev politisk ideologi og teologi altså også koblet sammen på en noget besynderlig facon.

Folkekirkens trængte situation synes sent at være gået op for grundtvigianerne. Dog lyder også fra den kant nu toner i mol. Her vil jeg henviser til en artikel af valgmenighedspræst Kjeld Slot Nielsen med titlen »Praktiserende kristne ønskes«. Skribenten påpegede at forbindelsen mellem folk og kirke blev stadig svagere. Årsagen lå navnlig i at kristen praksis med kirkegang blev mere og mere fraværende. Påtrængende kirkelig aktivisme hjalp ikke på miseren. Folket måtte selv myndigt stå til ansvar for dets kristentro. Følgelig måtte det respekteres at kirker blev lukket dér hvor ingen søgning fandt sted. (Dansk Kirketidende no. 1 s. 7-9). I det følgende nummer af samme blad fulgte grundtvigianernes nok bedste pen, redaktør ph. d. Henrik Wigh-Poulsen linjen op. Og så han mente at kirken måtte tydeliggøre sig i en tid hvor den kristne enhedskultur var på tilbageslag. I polemik mod den i øvrigt hensygnen-

de tidehvervs-grundtvigianisme anførte Wigh-Poulsen »mission«, »diakoni« og »aktivisme« som plusord (s. 19).

Hvilken menighedstype vil mon fremover kunne tiltrække religiøst interesserede danskere i by og på land? Folk som ikke uden videre vil lade sig engagere i den folkekirke som de opfatter værende for lukket i trosopfattelse og for konservativ i medlemmernes livsholdning. Mag. art. Karen Schousboe mente at se en slags løsning på problemet, idet hun henviste til en kulturåben menighedsmodel. Nemlig et sted hvor der ikke uden videre foreligger en bekendelsesmæssig konsensus. Men hvor der er plads for en tæt medmenneskelig samtale. I en sådan menighedsdannelse ville der eksistere forskellige undergrupper, som ikke nødvendigvis indeholdt den samme personkreds. (Karen Schousboe og Steen Marquard Rasmussen: *Menigheder og mennesker – kirkens landskab i det 21. århundrede*. Forlaget Aros, s. 20f.).

I min ungdom hørte man gang på gang vendingen »folkekirken er et velordnet anarki«, udtalt med bred tilslutning. Situationen har ændret sig. Som biskop Søren Lodberg Hvas glimrende karakteriserede den: »Det trygge velordnede anarki's tid er forbi. Der er opbrud i strukturer og vaner.« (Dansk Kirketidende no. 8 s. 121). Og i Kirkeligt Samfunds medlemsblad skrev sp. Jens Brun at grundtvigianerne måtte arbejde for at eventuelt kommende stiftsråd kunne bidrage til at løse problemer som lå ud over det enkelte sogns formåen. Ligeledes anså han det for muligt at undgå en politisering af kommende stiftsråd (en ofte fremført betænkelighed). (KS-NYT (KS = Kirkeligt Samfund) no. 1 s. 1-2).

Kirken er for tandløs og fidel hævdes det ofte. Dr. phil. Hans Hauge formulerede det på sin kendte, skæve facon: »Folkekirken, dens præster og bisper på det nærmeste logrer med halen for kunderne og gør alt for at gøre dem tilfredse.« (Berlingske Tidende 02.03.). Hvis Hauge ikke tager ganske fejl, har vi måske årsagen til at rabiate religionskritikere har så lidt gehør, når de fremfører »ugudelige, ateistiske, kulturrelativistiske og religionskritiske synspunkter«. (Religionshistorikeren Mikael Rothstein i en selvkaraktarik i Politiken 21.03.). Diffus religionssynkretisme eller lidt venligere sagt »patchworkreligiøsitet« synes i hvert fald at vække mere interesse.

Dog skal man stadig være forsigtig med trampe på folks religiøse værdier. Det erfarede den store supermarkeds kæde Kvickly uforvarende da den i uge 20 markedsførte sandaler med motiver af Jesus og jomfru Maria på trædefladerne. Forargelsen var stor hos flere gejstlige i folkekirken, i katolske kredse og ikke mindst blandt kristne indvandrere fra Mellemøsten. Ole Thyssen udtrykte problemet således: »Det hellige er ikke længere helligt. I hvert fald kun for de hellige.« (Berlingske Ti-

dende 16.05.). Hvor i mod sp. ph.d. Lars Brun foretog et teologisk opgør med forargelsen. Måske viste sandalerne at Jesus er »et tilgængeligt ikon« i hverdagen. Jesu betydning knyttede sig dog primært til budskabet om ham som Kristus og altså ikke til ikonet. Der var derfor ikke grund til udfra en respekt for det hellige at opmytologisere »forskellige kulturelle koder«. (Skovshoved Avis no. 68).

De helliges samfund er i Danmark også repræsenteret ved den katolske kirke der den 29. april kunne fejre bispedømmets halvtredsårsdag. Biskop Czeslaw Kozon betegnede oprettelsen af bispedømmer som en effekt af den katolske kirkes fremgang og konsolidering. (Katolsk Orientering no. 9 forsiden). I disse år synes den katolske kirke at leve et stille liv. Ingen markante figurer tegner den i offentligheden. Et stort arbejde udføres blandt de mange tilkomne trosfæller især fra Asien.

Kirkelig fornyelse er nødvendig, hævdes det. I alle kirkesamfund høres dette krav. Ellers bliver vi rendt over ende af tidens materielle og spirituelle trends. Men hvordan tage udfordringerne op? Der har været mange velmente bud. Både fra såkaldt aktivistisk side i folkekirken og fra frikirkelige kredse. I de seneste år har en vis opmærksomhed været rettet mod helbredelsesprædikanter. I karismatiske kirkesamfund har man i årevis truffet på forkyndere af slagsen. Nogle af dem har været anklaget for ubibelsk optræden ved snarere at fungere som healere end som herolder af Guds nåde. Den mest kendte af helbredelsesprædikanterne er direktør i Volvo-koncernen Hans Berntsen. Han fører sin egen statistik, der viser at han samlede 30.000 mennesker til møde i 2002, 25.000 året før, og i 19.000 i 2000. I 2002 havde 7.642 mennesker sagt »ja« til Jesus mod blot cirka 5000 i 2001. (Ugebladet Udfordringen no. 12 forsiden). Til prædikanternes helbredende virksomhed hører tit salving af syge. Næppe mange folkekirkepræster praktiserer i den retning. Sp. Orla Villemkjær, en af de fremmeste missionsfolk, har dog i sine sogne indført forbønsgudstjenester og salving. (Tro&Mission (Luthersk Missionsforenings blad) no. 1 s. 10). Jyllands-Posten kunne i øvrigt berette at flere sognepræster fik henvendelser fra mennesker der ønskede at blive befriet fra dæmoner, ligesom der blandt præster var en stigende optagethed af excorsisme. (28.06.). Fra indremissionsk hold er man ikke uden skepsis over for helbredelsesprædikanter og sygesalving. Alligevel mente leder-skribenten i organisationens ugeblad at flere burde opsøge en præst for blive salvet i en sygdomssituation. (Indre Missions Tidende no. 40).

Der kan peges på mere alment anerkendte initiativer. Præster, pædagoger og menighedsråd har bidraget til at gøre konfirmandundervisningen så relevant for de unge som næppe set før. Mini-konfirmandordningen fremstilles med rette som en succes. Hvad mener de nykonfirmere-

de unge selv? Skyldes det blot den påståede berømte danske blufærdighed når det ofte blæses ud at man bare lod sig konfirmere bare for gavernes skyld? Den såkaldte blå mandag synes at være et hit i de kredse. I Ry sogn foreslog forældrene at konfirmationen blev udskudt til ottende klasse (et i øvrigt kendt tiltag, begrundet med aldersgruppens større modenhed). I nævnte tilfælde drejede det sig imidlertid om at forsinke konfirmandernes drukdebut. Lokale SSP-medarbejdere fandt ideen glimrende og agtede at forelægge den for egnens gejstlige. (Ekstra Bladet 31.01.). Episoden er måske ret så illustrativ for hvorledes nogle kommer til at opleve festlighederne omkring konfirmationshandlingen. Fra konfirmationsfronten kan meldes, at den socialdemokratiske ungdomsorganisation DUI-Leg og Virke genoptog det hedengangne foretagende Borgerlig Konfirmation nu kaldet nonfirmation. (Socialdemokraten no. 4 s. 25).

Tit kan man synes at oplysningens fakkellyst har lyst forgæves. I hvert fald støder man som i de foregående år på rigt mål af såkaldt alternative fænomener: Helsemesser, clairvoyante, kiromantikere, numerologer, auralæsere, tarotkort-specialister, astrologer, spåkoner, spøgelsesjægere, åndemanere, dæmonuddrivere, shamaner, hekse, mennesker der har haft oplevelser med rumvæsener osv. osv. TV-stationer hjælper godt til med at udbrede hvad mange vil kalde okkult overtro – milevidt fra kristen og mosaisk tradition. Udsendelserne kan hedde »Åndernes magt« eller »På rejse med sjælen«. Dog skal det noteres TV DR 1 i foråret bragte en serie med titlen »Fornemmelse for snyd«, hvori nogle af de omtalte foreteelser blev taget under en noget regulær, men vittig behandling. Enkelte præster synes klart åbne for new-age-ideer. Den mest kendte er Ole Skjerbæk Madsen, der er hovedfigur i foreningen »I Mesterens Lys«. Han indrømmer gerne at han er påvirket af spirituelle ideer i sin forkyndelse. De esoteriske tanker stammer, hævder han, i mange tilfælde fra kristendommen. Følgelig gælder det for såvel for de nyreligiøse som for kirken at finde tilbage til vigtige udgangspunkter. (Ugeavisen Udfordringen no. 14).

Der er et utal af trossamfund i Danmark. De fleste ukendte for den store offentlighed. Mange af dem meget små. Ugeavisen Udfordringen giver en fyldig orientering om de kristne af slagsen. Ellers er medieverdenens tavshed slående med hensyn til de frie religiøse sammenslutninger med Kristeligt Dagblad som undtagelsen. Men primo november kom der dog liv i aviserne og TV-kanalerne da kirkeministeriet godkendte trossamfundet Forn Sidr hvis tilhængere dyrker de gamle nordiske guder. TV-stationerne viste indslag med udtalelser fra samfundets præster, ligesom man overværede et begravelsesritual med ligbræn-

ding, mjøddrikning og oplæsning fra Eddaen; alt sammen ledet af personer klædt i en slags vikingetøj. Hele foretagendet virkede mere kuriøst end religiøst.

Den danske Frimureroden, som ofte beskyldes for stor indelukkethed og religionssynkretisme, åbnede sig lidt mere for offentligheden dog uden at afsløre sine hemmelige ritualer; til gengæld ville man gerne »vise sine moralske sider frem«. Det blev oplyst at ca. 60 folkekirkepræster er medlemmer af ordenen. (Ritzau 01.09.). Fra kollegial side blev præsternes deltagelse kritiseret blandt med henvisning til frimurerens eksklusivitet over for omgivelserne til forskel fra den kirkelige åbenhed. (Kristeligt Dagblad 03.09.). Sp. Flemming Pless skrev et genmæle. Han, der var frimurer, følte ikke at medlemsskabet diskriminerede ham som præst. Også i logen troede han på den treenige Gud, og han regnede ikke med at høre noget der var i uoverensstemmelse med hans kristne tro. (Weekendavisen 31/10-6/11.).

De etniske og de ikke-etniske danskere

Dronning Margrethes nytårstale, transmitteret af radio og TV, og trykt i forskellige dagblade, aflyttes hvert år med stor interesse. Hendes Majestæts personlige engagement og klogskab sættes der sjældent spørgsmålstegn ved. En fornem kommentar til talen leveredes af BTs chefredaktør Erik Meier Carlsen, der i øvrigt er praktiserende buddhist. Han bemærkede at dronningen foruden at udtrykke en humanistisk holdning i slutningen af sin tale blev utvetydig »kristelig-religiøs i tonen«. Og Meier Carlsen beskrev hende som troende og til med som en betydelig forkynder og sjælesørger. (BT 01.01.).

Den 1. januar om aftenen hørte man statsminister Anders Fogh Rasmussen formulere sine tanker vedrørende det nye år. Statsministeren lagde kraftig afstand til muslimsk fundamentalisme, som han så den praktiseret af herværende imamer. Han betonede at vi ikke havde plads til religiøse, middelalderlige tankesæt, der stod i strikte modsætning til vores danske basisværdier. Da Fogh Rasmussen med sympati havde omtalt den kristne jul kunne man ikke være i tvivl om at han regnede kristendommen blandt de danske værdier. Med tydelig adresse til de omtalte islamiske præster afviste han sammenblandingen af politik og religion. De danske frihedsrettigheder måtte ikke undertrykkes under påberåbelse af koranen og bibelen eller andre hellige skrifter. – Hvor fundamentalistiske imamer tydeligt befandt sig i skudlinjen, var det overladt til gætteriet hvem statsministeren hentydede til blandt kristne mennesker som undertrykkere af de danske frihedsrettigheder.

Indre Missions besindige formand sp. Christian Poulsen var noget pikeret over den statsministerielle tale. Der var mildt sagt tale om en uheldig form for rubricering, sagde Poulsen. Heller ikke kunne han uden videre se at de af Fogh nævnte stramninger i udlændingeloven havde deres udgangspunkt i danskernes dybe agtelse for individet. (Fra formandsberetningen på IMs årsmøde. Særudgave af Indre Missions Tidende no. 25 s. 2f).

Ikke bare statsministeren kastede et skeptisk blik på personer i de tilkomne religiøse retninger. Søren Krarup (DF), der er næstformand i Folketingets indfødsretsudvalg, fik en lys ide: Ansøgerne skulle forlods oplyse om deres religiøse tilhørsforhold. Derved ville det være muligt grundigt at vurdere hvor egnede de pågældende var til at indgå i en integrationsproces. Følgelig ville Krarup hellere give en kristen palæstinenser dansk indfødsret end en muslim fra samme geografiske område. (Kristeligt Dagblad 07.02.). Øjensynlig havde Krarup overset Grundlovens bestemmelser om religionsfrihed.

Fra muslimsk side lyder ofte den anklage at vestens kultur er »verdslig«, det vil sige indifferent over for religiøse love. Pastor Johs. W. Hørbo indvendte at denne verdslighed i sin ægte form just var et barn af kristendommen, som afviste ikke alene en socialistisk, humanistisk velfærdsideologi, men også stillede sig kritisk til religiøs lovgivning. Kristendommen betragtede mennesket som en synder; lovgivningen skulle blot sætte hegn om ondskaben og beskytte individets frihed mod overgreb. (Jyllands-Posten 10.01.). Det var jo toner, som vi for årtier tilbage ofte hørte i den teologiske samtale, bare nu i en mere aktuel klædedragt.

Afvejet i sine betragtninger var Danmissions bestyrelsesformand sp. Lars Mandrup. Med henvisning til krigen i Irak noterede han hvorledes kristne i Mellemøsten i de senere år var blevet udsat for grov forfølgelse, idet landsmænd betragtede dem som vestens farlige håndlangere. Lige så skæbnsvangert var det imidlertid at de derværende kristne just som kristne følgelig virkede utroværdige på deres muslimske omgivelser. (Danmission no. 4 s. 2).

En del af de tilkomne asiater er buddister. Hvor mange lader sig ikke verificere. Som nævnt tiltrækker denne religion også danskere. I DR P 1 kunne man den 13. oktober lytte til et kyndigt og åbent forsøg på dialog med buddismen. Deltagere var to norske teologer og dr. theol. Filip Riisager samt professor Theodor Jørgensen. Sidstnævnte fremhævede udtrykket »den kosmiske Kristus« som relevant til at skabe en samtale mellem kristne og buddister.

En figur som H. H. (Hans Hellighed) Dalai Lama nyder stor yndest.

Han har tidligere besøgt Danmark, hvor hans besøg i Christians Kirke på Christianshavn, København vakte opsigt og kritik. (Kirkehistoriske Samlinger 2001 s. 289-92). Primo juni gav Hans Hellighed et intensiv fem-dages-kurus på Frederiksberg, København. Billetsalget til arrangementet gik strygende. Arrangør var foreningen Tibet Charity. (Se informationsmateriale fra denne organisation). Dalai Lama mødtes også med Anders Fogh Rasmussen. Ifølge statsministeren havde de to ledere en samtale om universelt ansvar og i den forbindelse en diskussion om ligheder og forskelle mellem buddisme og luthersk kristendom. (BT 07.06.). Det er vist en religionsdialog som statsministeren formodentligt ellers ikke engagerer sig i.

Blandt de mange tilkomne er tusinder af kristne, som er flygtet fra deres hjemlande. De mennesker kan vi lære noget af, skrev koordinatoren for Tværkulturelt Center cand. mag. Birthe Munck-Fairwood, nemlig at kristendom trives bedst i synlighed under positivt samvær med andre mennesker herunder ved kirkegang. »Usynlig kristendom er sjældent levedygtig i mange generationer.« (Nyt på tværs no. 4).

Mission. Diakoni. Verden omkring os. Kirkelige organisationer

På den hjemlige front tales der nu ikke så lidt om dialog med troende mennesker af ikke-kristen observans som en nødvendig sag. Men dialog er pjat, hævdede direktøren for Kierkegaard Institut dr. theol. h.c. Niels Jørgen Cappelørn, hvis den føres ud fra ens kristne tro og samtidig fremstår med vilje til at lade sig overbevise. Opnås konsensus er man ikke længere kristen fordi kristendommen indeholder en absolut sandhed. Derimod må dialogen i agtelse føres på det menneskelige plan. (DR 2 deadline, 04.01).

Folkekirken er åbenlyst aktiv, ikke bare dialogiserende, i forhold til vores indvandrere. I hvert fald iværksættes der en del initiativer for at nå disse forskellige befolkningsgrupper. Et af de mange nye tiltag fandt sted i de to provstier på Amager, København. Her iværksatte man et missionsprojekt, der skulle nå de ikke-kristne (også danskere) i området. Men sagen blev forplumret da provst Leo Kamstrup Olesen, Amagerbro provsti, til flere medier erklærede at hensigten bestod i at gøre de pågældende til kristne og dermed til rigtige danskere. »Ellers bliver vi danskere og de fremmede bare ved med at leve to parallelle liv« (Politiken 29.12.02.). Netop denne kobling af kristen mission og national assimilation vakte protester fra mange sider i kirken, fra politisk hold og blandt indvandrere og ateister. Som om det at være kristen og dansker

var én og samme sag! En mission af den art udtrykte despekt for andre mennesker, hævdedes det. Kamstrup Olesen afviste angrebene, ligesom han mente at mange danskere var enige med ham. (Den mest omfattende dækning af forløbet finder man i Kristeligt Dagblad 04.01). – Provstens fornemmelse af at en ikke ubetydelig del af befolkningen kunne være enig med ham, kan ikke siges at være grebet ud af luften når man er fortrolig med læserbrevsindlæggene i diverse aviser.

Cand. theol. Lillian Risum skrev en sprogtænksom artikel om at være *på* mission, et begreb som er blevet en modevending om alle mulige tidsbegrænsede opgaver. Kirken derimod var *i* mission. At drive mission ville sige begejstret at prædike Kristus for de mennesker som ikke kendte ham. Begejstringen kom ved Helligåndens kraft. (Diakon Bladet no. 2 s. 8-9).

Missionsinteressen er generelt beskeden i Danmark både når det gælder den gejstlige stand og lægfolket. En kendt undtagelse er den grundtvigske biskop Niels Henrik Arendt, som leverede et slående eksempel på det ringe engagement i missionssagen. Han kunne berette at kun fem procent af præsterne i hans stift var optaget af missionsproblematikken. (Udfordringen no. 19. s. 3). At missionsselskaberne ikke, trods beskeden folkelig opbakning, ligger på den lade side viste blandt andet en spændende oversigt over Danmissions mangesidige aktiviteter, udarbejdet i maj 2003. (Danmission no. 1, 2004, s. 26).

Også danskere lever som udlændinge rundt om på kloden. De to organisationer Dansk Sømandskirke i fremmede Havne og Dansk Kirke i Udlandet (DKU) har stået for et omfattende kirkeligt og socialt arbejde blandt dels søfolk, dels blandt danskere i Sydslesvig og andre steder. Efter langvarige drøftelser har de to organisationer besluttet at fungere som ét foretagende under navnet Danske Sømands- og Udlandskirker fra den 1. januar 2004. Fusionen blev endelig vedtaget ved begge organisationers fælles årsmøde primo december. En kortfattet redegørelse for forhandlingsforløbet kan findes i DKUs blad Dansk Kirkehilsen no. 1 s. 2 og i Sømandskirkens blad Havnen no. 4 s. 11.

Den store verdens kirkelige spørgsmål vækker ikke voldsom interesse i danske folkekirkelige kredse. Det samme gælder international politik. Det mellemkirkelige arbejde har således i årenes løb været udsat for anklager fra jødisk samt tidehvervsk og grundtvigsk hold for énsidig politisering og konturløshed i det lutherske anliggende. Sp. dr. theol. Jesper Høgenhaven, der mente at kunne iagttage foragt for sognekirkeligheden hos kirkeministerium og biskopper, placerede ironisk det mellemkirkelige virkes repræsentanter i samme kategori som kirkens øverste herrer og damer. Jo, for ved økumeniske kongresser i udlandet

skammede disse folk sig over vores ordning af folkekirken. Og så vendte de flove hjem med beretninger om hvordan man i ude i verden undrede sig over de mærkelige, provinsielle forhold i Danmark. (Tidehverv no. 1 s. 2). En noget anden tone lød, når Danmissions næstformand Anne Marie Boile kunne fortælle hvorledes udenlandske kirkefolk på besøg beundrede dansk indsats for ydre mission. (Danmission no. 4).

Som det fremgik af Kirkehistoriske Samlinger 2003 s. 299 har relationerne mellem Tove Fergo og Det mellemkirkelige råd ikke just været præget af hjertelighed. Bedre blev stemningen ikke i år. Rådets formand Poul Verner Skærved klagede over at ministeren åbenbart mente at kunne se bort fra »regler, aftaler og lovgrundlag«. Konkret drejede det sig om at Det mellemkirkelige Råd praktisk formidler kontakten med udenlandske partnere. Det var blevet skik og brug at der i den forbindelse foregik et samvirke mellem kirkeministre og rådet. Men Fergo havde ved en bestemt lejlighed, behersket sagt, ikke være til sind at følge den vanlige linje. (Nyt fra Det mellemkirkelige Råd no. 2). Skærveds bitterhed blev ikke mindre i løbet af året. Ifølge ham prioriterede kirkeministeren sine personlige »kirkeideologiske mål og betragter kirkelig repræsentation og demokrati som værende i strid med det almindelige præstedømme«. (Smstd. no. 5).

EU-problematikken har optaget kirkelige kredse. P. t. arbejder et stort udvalg i EU på en slags grundlov for fællesskaberne. Majoriteten af dette konvent mener at det europæiske samarbejde alene bygger på et humanistisk, demokratisk værdigrundlag. Gud er udenfor. Men det er altså en kendsgerning, fastslog domprovst Steffen Ravn Jørgensen, at i Danmark og i Europa som helhed spiller kristendommen en afgørende rolle for mennesker som flest, hvilket også kan ses i relationerne mellem staterne og kirkesamfundene. Vi er placeret i en historisk tradition båret af en humanisme muliggjort af kristendomme og de religiøse ideer. Hvis vi ignorerer denne basis står hvilken som helst union – nu som før – i fare for at gå i opløsning. Derfor skal vi nok vise frisind men ikke udøve en holdningsløs tolerance over for kræfter, der er i strikte modsætning til vores kristne kulturfundament. (Frederiksborg Amts Avis 04.04.).

Under den voldsomme optrapning af krisen omkring Irak kunne DRs morgenradioavis den 18. januar oplyse at biskopperne Kjeld Holm, Søren Lodberg Hvas og Karsten Nissen i skarpe vendinger advarede imod en krigssituation. De tre biskoper understregede at de udtalte sig som enkeltpersoner. Flere biskopper havde ikke ønsket offentligt at tage stilling. I det hele taget var det ikke muligt iagttage en kirkelig freds-

bevægelse a la den gamle »kristne for fred«. Kirkefolket var som individer betragtet formodentlig i dette spørgsmål lige så delt som danskerne i almindelighed. Måske kan en voksende betænkelighed ved at blande kristendom og politik sammen også have spillet en rolle. Poul Verner Skærved oplyste med personlig beklagelse, at rådet ikke var enigt om dets holdning til en eventuelt iværksat krig mod Irak og at man derfor ikke kunne udsende en resolution der advarede imod en militær aktion. Sådan fungerede vores folkekirkelige system desværre til forskel fra andre kirkesamfund og til skuffelse for Det mellemøstlige Kirkeråd, oplyste Skærved. (Nyt fra Det mellemkirkelige Råd, februar).

Den 20. marts angreb USA og Storbritannien med store styrker Irak. Krigsforløbet vakte protester over hele verden. Men aktionen havde også sine tilhængere. I det kirkelige landskab herhjemme og ude i verden var stemningen længe mestendels negativ over for den vestlige indgriben. I DR P1 hørte man den 24. marts en afdæmpet diskussion om krigen i Irak set i en kristen kontekst. Deltagerne var biskop Jan Lindhardt, domprovst Anders Gadegaard og feltprovst Ole Brehm Jensen. Alle tre var enige om at krig generelt kunne være nødvendig og legitimt i selvforsvar. I den aktuelle situation fandt Lindhardt militær indgriben fornuftig og kristeligt forsvarligt såfremt, det viste sig at præsident Saddam Hussein, som han betegnede som ekstrem dæmonisk, som antaget var i besiddelse af ødelæggelsesvåben. Gadegaard mente at for at gribe ind i andre landes styreform måtte man nøje overveje de givne forhold, en sag der var FNs anliggende. Aktuelt optrådte USA uden mandat og tilmed inden alle fredsforsøg var udtømte. Gadegaard afviste at der kunne argumenteres politisk ud fra kristendommen. Som kristne havde vi ikke desto mindre en indre motivation der gjorde at vi ikke primært lyttede til kølige, politiske overvejelser, men lod menneskelig varme være mulig lige til det sidste. Brehm Jensen følte at som billedet tegnede sig havde de ansvarlige truffet en ubehagelig og rigtig beslutning. Anderledes end Gadegaard betonede han at det politiske og verdslige måtte skilles, samtidig med at evangeliet stod som den skjulte forudsætning.

Et usædvanlig kraftigt formuleret indlæg for krigens beklagelige nødvendighed blev leveret af sogne- og orlogspræst Henning Nielsen. Udfra konkrete henvisninger til de senere årtiers historie afviste Nielsen pacifismen som naiv, uhistorisk og letkøbt. En militær operation havde sine ulemper. Men en krigerisk konfrontation kunne være den eneste løsning fremfor at acceptere en rædselsvækkende undertrykkelse. Irak-aktionen var, betonede Nielsen, fra koalitionsstyrkernes side blev udført på »mønsterværdig vis« i respekt for krigens ofre. (Dansk Kirketidende no. 9 s. 142-145).

Danmarks deltagelse i krigen mod Irak havde en politisk støtte i kirkeministeren. Det fik professor Svend Andersen til at påstå, at Tove Fergo handlede imod Confessio Augustanas artikel 16 og reformatorerens udtalelser i øvrigt, hvorefter det er tilladt kristne at deltage i retfærdige krige. Men opgøret med Irak var netop ikke en retfærdig krig. Følgelig handlede Tove Fergo imod sit præsteløfte, hvorfor Andersen opfordrede biskop Erik Norman Svendsen, sognepræst Fergos gejstlige overordnede, til at være opmærksom på hendes forseelse mod folkekirkens bekendelsesskrifter. (Jyllands-Posten 01.04.). En pueril provokation som biskoppen ikke tog ad notam.

Andetsteds i Mellemøsten herskede der ligeledes krigerisk uro. Folkekirken har ydet humanitær bistand til mennesker i Gaza-striben og på den besatte Vestbred. Men hjælpen til palæstinenserne er også blevet anvendt til at sende pressefolk til området, ligesom der er ydet et tilskud på 200.000 kr. til journalist Jørgen Flint Pedersen omdiskuterede film »de besatte«, hvor der udtrykkes forståelse for selvmordsbombefolk. I Berlingske Tidende den 6. marts gav lektor theol. dr. Nicolai Winther-Nielsen udtryk for forargelse i en kronik med overskriften »Hadets Nødhjælp«. Pressechef i Nødhjælpen Thomas Ravn-Pedersen afviste kritikken. Organisationens lagde afstand til enhver form for blodig vold herunder selvmordsbombeaktioner. Ganske vist ydede man ikke hjælp til staten Israel, men dels herskede der ikke nød i landet, dels var palæstinenserne frygteligt hårdt ramt, hvorfor man ud fra et humanitært synspunkt havde valgt side og støttet den udsatte part. (Politiken 09.03.). Også hvad angik situationen i Irak kom Nødhjælpen i konflikt. Denne gang oven i købet med udenrigsminister Per Stig Møller. Nødhjælpen mente at dens arbejde på stedet nærmest var umuliggjort fordi landet var besat af amerikanerne. Organisationens kunne alene virke under FN da befolkningen ellers ville betragte den som besættelsesmagts håndlangere. Møller opfordrede kontant Nødhjælpen, og andre humanitære organisationer, til at anvende de fra staten ydede store beløb her og nu; i modsat fald ville pengekassen smækkes i. (Berlingske Tidende 24.06.). Denne udmelding blev af Nødhjælpen opfattet som et forsøg på censur. (DR 1, 29.06.).

Thomas Ravn-Pedersen klandrede også regeringens mål med at nedskære Danmarks u-landshjælp til 0,7-8 % af bruttonationalindkomsten mod tidligere 1 %. Nødhjælpen havde derfor i lighed med andre organisationer foreslået regeringen at holde fast på en fast procentsats så at de fattige u-lande i de kommende år ikke modtog en mindre del af vores voksende økonomi. (NØD august s. 2).

I NØDs julinummer kunne man erfare at Folkekirken Nødhjælp i

sin egenskab af en udviklingsorganisation planlagde at iværksætte en kampagne imod import af grøntsager fra de ulovlige bosættelser i de palæstinensiske områder. Nødhjælpen krævede at EU greb ind fordi disse produkter uretmæssigt markedsførtes som »Made in Israel«, hvilket efter organisationens opfattelse var et brud med Israels handelsoverenskomst med EU om toldfrihed for israelske varer. Nødhjælpens gåen-ind-for palæstinenserne ve og vel foranledigede lederskribenten i Kristeligt Dagblad til – som det ofte er sket fra mange sider – at advare Nødhjælpen mod en ensidig politisering. (20.09.).

I de kirkelige organisationer er den noget pretentiøse titel »generalsekretær« udbredt. Til den vigtige chefpøst i Det Danske Bibelselskab blev pastor Tine Lindhardt udnævnt. Lindhardt kom fra stillingen som redaktionsleder af DRs program Kirke og Tro. Også KFUM og KFUK fik en ny generalsekretær, idet journalist, tidligere vicegeneralsekretær i Folkekirkens Nødhjælp Kirsten Lund Larsen blev udpeget til posten. I en velkomstartikel i foreningsbladet hed det, at Lund Larsen var indstillet på at KFUM og K »vedbliver at være en økumenisk organisation, der spiller en væsentlig rolle blandt andet som livgivende faktor for folkekirken«. ([horYsont] no. 2). I september kunne KFUM fejre sit 125års jubilæum. Som generalsekretær for Dansk Sømands- og Udlandsskirke tiltrådte 1. januar cand. teol. Margith Pedersen, der tidligere har været generalsekretær i KFUM og KFUK.

Nogle af de vægtigste indlæg i den diakonale debat tegner Bjarne Lenau Henriksen sig for i sine beretninger på Kirkens Korshærs årsmøder. Her skildrer han de ekstremt udsattes situation med vrede og et varmt engagement. Lenau Henriksen har et skarpt blik for svigt i de offentlige sektorer. Heller ikke det velnærede borgerskab går ram forbi. I år betonedede han kraftigt Korshæren som en organisation baseret på kristne værdier. Modsat ikke nærmere angivne sekterisk prægede sociale hjælpeorganisationer ville man ikke drive en religiøs og moralsk omvendelsespropaganda over for de hjælpsøgende. Lenau Henriksen lagde i den sammenhæng stor vægt på dåbens gyldighed som byggede alene på Guds kærlighed til sit skaberværk. Denne kærlighed, åbenbaret i Jesus dannede grundlaget for Korshærens praktiske, solidariske diakoni, der båret af Den Helligånd, forkyndte Guds nærvær og dermed det mest marginaliserede menneskes værdighed. Samtidig var der tale om en indsats mod en politisk udvikling der gjorde tilværelsen endnu tungere for de mest udsatte. (Korshærsbladet no. 6 s. 3-6).

Man har længe kunnet føle at det diakonale og socialpolitiske aspekt vejer tungere i Kirkens Korshær end den teologiske eftertanke. At det imidlertid ikke er hele sandheden fremgik af en stor artikel af den erfar-

ne korshærsmedarbejder, pastor Bent Friis. Her forelå et klart kristologisk, næsten »gammeldags« budskab som begrundelse for Korshærens virke som en vigtig faktor i den kristne menigheds ansvar. Korshærens sigte bestod ikke i at omvende de nødstedte til at fungere som nyttige samfundsborgere, men det handlede om at værdsætte hver eneste menneskes sjæl ud fra evangeliet om Kristus som den korsfæstede og opstandne. Lad være at den politiske korrekthed så anderledes på den medmenneskelige situation. Korshæren måtte ikke på vilkår forlade sin basis i evangeliet selv med risikoen for at miste samfundets økonomiske støtte. (Korshærsbladet no. 7 s. 6-9).

Præsterne. Teologien

Nok roser vi os af det almindelige præstedømme. Men præsterne står i særlig grad i front når det gælder udbredelsen af evangeliet. Deres grundlæggende arbejdsredskab er den teologiske skoling. Men hvorledes udforme de teologiske værktøjer til praktisk brug?

Ja, hvorledes skal fremtidens præst forholde sig i en verden der ustandselig bliver anderledes, også i religiøs henseende? Generalsekretær i missionselskabet Areopagos Birger Nygaard havde et bud på denne problematik: Kirken som institution, og med præster som statslige embedsmænd, spærrede for at folk rigtig kunne møde Kristus. Teologien havde ikke ændret signaler i en nutid med sekularisering og multireligiøsitet; den befandt sig i en tradition hvor referensrammen var en svunden folkekirkesituation. Nu gjaldt det om at de kommende præster blev akademisk skolet til gøre lægmænd- og kvinder til vigtige aktører i kirken. I præsteuddannelsen var et kritisk opgør med forældede forestillinger en nødvendighed; i stedet skulle der opbygges en ny missionsstrategi blandt andet med inspiration fra de gamle vækkelsesbevægelser. (Vennebladet (Menighedsfakultets organ) no. 1 s. 4-5).

Den i missionske kredse meget læste forfatter Poul Hoffmann var uenig med Nygaard. Ondets rod i vores multireligiøse tid var for kirken at finde i universitetsteologien, som var inficeret af tidsånden, og som nedbrød troskaben mod de hellige skrifter hos flertallet af de vordende gejstlige. Derfor burde menighedsfakultetet holde fast ved sin oprindelige linje. (Vennebladet no. 2).

På Menighedsfakultets og Dansk Bibel-Institut har man siden disse institutioners etablering netop gjort opmærksom på de skadevirkninger som visse (for det meste unavngivne) teologer, ufromme og bibelkritiske mennesker i mange år har haft på teologiens omdømme. Til gengæld evnede man selv at undervise med bibeltroskab og på et højt vi-

denskabeligt stade. (Se f. ex. DBIposten no. 2). I det hele taget lever man på de alternative uddannelsessteder højt på kritikken af de statslige teologiske fakulteter. Uden denne kritik, berettiget eller ej, havde disse institutioner vel næppe et eksistensgrundlag.

Diskussionen om rimeligheden af kvinders tjeneste i kirken ligger næsten, om ikke totalt, død. Faktum er at de kvindelige præster er kommet for at blive. Og pigerne strømmer til de teologiske uddannelsessteder. Hvad skal man bruge de mange kvindelige teologer til i dag, når kredse på den kirkelige højrefløj ikke kan acceptere ordination af kvinder, spurgte et udvalg, nedsat af Menighedsfakultetet. I et oplæg pegedes der specielt på sognemedhjælperordningen. Her gjorde flere kvindelige teologer en storartet gerning. Udvalget foreslog derfor at der indførtes en kirkelig indvielse af disse kvinder. (Debathefte om kvindelige teologers tjeneste i menigheden – udsendt af Menighedsfakultetet, Århus).

Med i billedet høret, at DR-journalisten Egon Clausen udgav på Gylvendals forlag en meget omdiskuteret bog »Øje for øje«. Værket behandlede uhyggelige træk ved amerikansk, kristen fundamentalisme samt en hvas skildring af en påstået dansk fundamentalisme. I Weekendavisens tillæg jubledede journalist og litteraturkritiker Klaus Rothstein ved placeringen af sp. Søren Krarup og frikirkeprædikanten Moses Hansen på den linje: »Vi har at gøre med en kristen fundamentalisme lige så formørket som Islam og jødedom af værste skuffe.« (7.-13. marts, forsiden). Krarup indvendte at »Øje for øje« var en totalt overfladisk skildring af dansk evangelisk-luthersk kristendom, specielt rettet mod Tidehverv og ham selv. Ifølge Krarup var Egon Clausen i virkeligheden skuffet over at den etablerede politiske korrekthed havde måtte notere sig et solidt nederlag gennem et folkeligt røre ved folketingsvalget den 20. november 2001, da den socialdemokratiske-radikale regering måtte vige for det nuværende borgerlige styre. Den hovedløse snak om fundamentalisme var blot et ondsindet betegnelse opfundet af »mediemafien«, som brugte den om enhver der ikke gjorde knæfald for kulturradikalismen og islam. Egon Clausen vidste intet om alvorlig kristendom. Bogen var helt igennem udtryk for politisk propaganda. (Tidehverv no. 4 s. 61-62).

Som vi ser, har præster har ret let ved at komme til orde i dagens debat. Men det er ikke uden videre let i dag at opnå et præsteembede. Aviserne har længe kunnet meddele om en stigende arbejdsløshed blandt nyuddannede akademikere. Ikke mindst teologerne er ramt. Dekanen for det teologiske fakultet i København, professor Steffen Kjeldgaard-Pedersen regnede med at i år ville 34 kandidater udgå fra fakultetet. Samtidig beklagede han at de fleste af dem måtte kalkulere med en me-

get langvarig arbejdsløshed. Fakultetet havde diskuteret dette faktum med biskopperne og anmodet om særlige foranstaltninger. (Teol-information no. 27).

Da de fleste danske præster bliver uddannet på vores to teologiske fakulteter er det praktisk-kirkeligt relevant at betragte studieordningerne. I Århus og København udformede man således nye forslag. Tidligere rektor for Præstehøjskolen Niels Thomsen behandlede de forelagte udkast, og påpegede straks afgørende forskelle mellem de århusianske ideer og de københavnske ditto, med stærk kritik af århusfolkene. Deres forslag relaterede sig ikke til det faktum at hovedparten af de udklækkede kandidater ville få deres virke i folkekirken. Hvorfor denne berøringsangst, spurgte han, og han tilsluttede sig Karl Barths berømte ord om, at der skal drives teologi fordi der skal prædikes på søndag. Endvidere bemærkede Thomsen at studiet af var Det Nye Testamente var stærkt nedprioriteret hos århusianerne. Og han ironiserede en smule over at et kommende valgfag til kirkelig praktik kom under betegnelsen »teologisk feltprojekt«. (Kristeligt Dagblad 27.02.).

Af et referat fra Præsteforeningens hovedbestyrelsesmøde den 24. februar fremgik det dernæst at man havde lignende kritik som Thomsen af studieordningen i Århus. Samtidig udtrykte man tillid til at de to fakulteter fremlagde studieordninger der svarede til præsternes opgaver i nutidens samfund. Men man var forbavset over at mødet mellem religionerne indtog en så ringe plads i de to studieordninger. (Præsteforeningens Blad no. 10 s. 206).

Det er ret almindeligt at nye og erfarne præster bliver anmodet om at begrave/bisætte person der ikke er medlemmer af folkekirken. Disse sager kan volde konflikter i tidens kræve- og forbrugermiljø. I en vægtig, instruktiv artikel behandlede tidligere biskop Henrik Christiansen problemstillingen. Her blev klart tilkendegivet med belæg i Lov om begravelse, at ingen præst tjenstligt kan pålægges udførelse af en kirkelig handling for ikke-medlemmer af folkekirken. Men både juridisk og pastoralt måtte der være tale om et grundigt skøn i de enkelte tilfælde. Begravelsesmyndigheden burde ud fra et sjælesørgerisk aspekt udvise mere *jus aequum* end *jus strictum*. (Præsteforeningens Blad no. 6 s. 98-102).

Thorkild Grosbøll-sagen

Det er bekendt at nogle folkekirkepræster gennem årene har yndet at provokere for at gøre evangeliet begribeligt for deres samtid. De holder sig bestemt ikke altid til *jus strictum* hverken borgerligt eller kirkeligt. En vis selvpromovering kan vel heller ikke lades ude af betragtning.

Digterpræsten Kaj Munk er det forrige århundredes berømteste eksempel. I disse år må mere beskedne figurer som Erik Bock, Leif Bork Hansen, Anne Braad, Thorkild Grosbøll, Flemming Pless og Johannes H. Christensen anses for at være de kendteste af slagsen. Sidstnævnte oplyste den 8. februar i Jyllands-Posten at han var mindst 95 procent hedning og muligvis 5 procent kristen. Kongelig konfessionarius, professor Christian Thodberg forsikrede imidlertid Christensen om at han sandelig var 100 procent kristen, eftersom han var døbt, hvis han ellers kunne fornemme sin dåb. (Smstd. 13.02.). Muligvis har provopræsterne en slags mission ved at gøre opmærksom på at kirke og kristendom overhovedet eksisterer i moderne tid med et vedkommende budskab. Måske havde en journalist mere ret når han mente at disse folks meldinger opløstes i »showet, debatten og polemikken« (Politiken 17.04.).

»En sten i skoen« med undertitlen »- et essay om civilisation og kristendom« udkom på Anis forlag. Forfatteren var Thorkild Grosbøll. Hans lille, litterært velskrevne bog vakte en begrænset opmærksomhed med det første. Når den senere bliver ivrigt diskuteret skyldtes det den grosbøllske tumlen med teologiske grundbegreber, som noget tilfældigt kom i offentlighedens søgelys. Men som han selv med rette indrømmede fordredes der en mere analytisk formåen end han evnede, hvis teologien skulle fungere som en seriøs samtalefigur i det kulturelle miljø. Skal man ud fra bogen beskrive forfatterens kristendomssyn må det være som en slags gud-er-død-teologi. Den kan indeholde mindelser om fortids liberale teologi, om end jeg aldrig ved studier har fundet ældre såkaldt frisindet teologi i en så udvandet form som i »En sten i skoen«. Bogen er afmytologiserende. At tage nyere alvorlig eksistens-teologi til indtægt for Grosbølls anliggende vil imidlertid være en misforståelse. Hos Grosbøll hedder det at »Gud er død, og det er godt« (s. 90). Trosbekendelsen beskrives som »Rent abracadabra« (s. 147) og som »et stykke brugspoesi« (s. 148). Allerede i bogens første kapitel afvises den kristne skabelsestanke ligesom forestillingen om opstandelsen og det evige liv (s. 9). Bibelens verdensbillede dur ikke til noget (s. 39). Hvad bliver der tilbage? Jo, Jesus. »Mesteren« som han benævnes flere gange (f. ex. s. 12, s. 18 og s. 42). »Manden fra Nazareth« (s. 50). »Den stakkels tømrer« (s. 10). Jesus opfandt slet ikke noget nyt. Derimod udfordrede han den enkelte til at møde Gud i medmennesket (s. 50 og s. 82). Jesus er bare vores kødelige bror (s. 90). Men historien om Jesus har stadig sin store civilisatoriske betydning, nu hvor gud er borte og vi holder os til vores egne »vklende erfaringer« (s. 117 og s. 150). Kirkens opgave består i at bekæmpe »grimheden« iblandt os og fremelske »grazia« (nåde og ynde) (s. 158).

»Præsten tror ikke på Gud« var en overskrift i Weekendavisen 23.-27. maj. Artiklen indeholdt et åbenhjertigt interview med Thorkild Grosbøll. I interviewet med Pernille Steensgaard fremlagde han sine tanker i kortfattet form, men ganske i overensstemmelse med ideerne fra »En sten i skoen«.

Nu ændredes sceneriet pludselig. Et oversat essay blev et udbredt diskussionsemne. Ikke på grund af dets intellektuelle kvaliteter, men i kraft af dets stærkt provokatoriske indhold. Tove Fergo mente at Grosbøll ikke kunne være præst; hun overlod imidlertid problemet til hans biskop Lise-Lotte Rebel. (TV 2 28.05.). Biskoppen fritstillede ham øjeblikkeligt. På hendes foranledning afgav Grosbøll en nærmere redegørelse. Her modererede han sig. Han beskyldte journalisten for ukorrekte opfattelser af hans synspunkter. I øvrigt henviste han til sin bog. (Præsteforeningens Blad no. 26. s. 587-597). Hovedindtrykket af redegørelsen blev dog at Steensgaard havde fornemmet hans anliggende nok så præcist, hvilket hun også dokumenterede. Og Grosbølls redegørelse til biskoppen beskrev hun som et forsøg på gennem tågesnak at løbe om hjørner med tilsynsmyndigheden. (Weekendavisen 20-26. juni).

Hele forløbet vakte en enorm offentlig opmærksomhed, ikke kun i Danmark. »It has been heralded as one of the biggest crises in Denmark's Evangelical Lutheran Church since King Harald Bluetooth was baptised in 960 AD«, hed det i The Economist den 28. juni s. 35. Utalige læserbreve og artikler blev skrevet. Fra prædikestole blev spørgsmålet om folkekirkens rummelighed lidenskabeligt omtalt. I Tårnbæk sogn hvor hovedpersonen er præst, bakkede man helhjertet op om ham. Kendte teologer og præster og en masse andre mennesker tog til orde. Flertallet mente øjensynligt at præsten burde finde sig et andet arbejde. Det ansete tidsskrift Fønix helligede Grosbøll-affæren hele sit no. 4. Der var en fornemmelse for at den iværksatte debat var ulykkelig og splittede folkekirken. Mange frygtede for at præsterne ikke længere kunne opfattes som troværdige, og at de blot blev i deres stillinger for lønnens, tjenesteboligens og pensionens skyld. Men ikke så få debatdeltagere hævdede dog at præsterne ikke behøvede at tro, og at deres funktion i dag var at fremlægge kristendommen som en slags sjælesørgerisk filosofi med præsten som den gode formidler. Der kom mange trusler om udmeldelser af »foreningen« dersom Grosbøll blev afskediget. Hans synspunkter var forfriskende, hed det. Der var tale om en regulær og ganske urimelig forfølgelse af den stakkels pastor. En formidabel afklaring af folkekirkemedlemmers mangel på kendskab til essensen i kristendommen kom i det hele taget for dagen. Menighedsrådet

i Tårbæk var i den henseende absolut ingen undtagelse. Også kendte universitetsfolk som professor Svend Andersen, lektor Jørgen I. Jensen, dr. theol. Niels Grønkjær, lektor Anders Klostergaard Petersen og professor Peter Widmann viste forståelse for den fritstillede synspunkter. I de store, kirkelige grupperinger, bortset fra hos nogle grundtvigianere, fandt Grosbøll liden eller ingen støtte.

I præsteskrabet var Grosbøll imidlertid ikke totalt uden kampfæller. En mageløs falden på maven for modernismen, naturvidenskabeligheden, teknologien, ikke-kristne religioner og radikal, nutidig bibelforskning blev fremført af medlem af Præsteforeningens hovedbestyrelse, sp. Kristina Nilsson: Kirkens burde vise åbenhed over for tidens søgende, religiøse mennesker »Så de selv kan udvikle en kristendom svarende til det 21. århundrede«. (Et synspunkt der er kendt fra unitarismen). (Kristeligt Dagblad kronikken 14.08.).

Den grundtvigske præst Jørgen Demant hævdede i den aktuelle sammenhæng at en ny ortodoksi med vægtlæggen på bekendelse og lære var ved at rejse hovedet. Men »livet« og fortællingen kom før bekendelsen. Det var ulykkeligt for kirken at dogmatisere troen. Man stod i fare for at adskille samspeilet mellem kristendom og kultur, herunder dialogen med ateister. (Dansk Kirketidende no. 16 s. 245ff). Også Kirkeligt Samfunds formand, lektor Inge Pedersen berørte problematikken i sin beretning på foreningens årsmøde. Hendes synspunkter mindede om Demants med vægtlæggen på »livet« fremfor »læren«. Hun fornemmede at for almindelige danskere var forkyndelsen præget af fastlåste, dogmatiske udsagn. I stedet var det bedre at stå personligt inde for kristentroen. (Dansk Kirketidende no. 21 s. 334).

Christian Poulsen mente stik modsat at der hos Grosbøll ikke forelå en klassisk konflikt mellem tvivl og tro; tværtimod var der tale om en klar fornægtelse af kirkens bekendelse. (Indre Missions Tidende no. 26 s. 7). Det viste sig, at ikke så få præster var tydeligt i slægtskab med Christian Poulsens synspunkter. Den 11. august udsendte Ritzaus Bureau en meddelelse, hvoraf det fremgik at 158 teologer og præster fra højrefløjen fandt at det måtte være absurd for Grosbøll selv med hans indstilling til trosbekendelsen at fortsætte som præst i folkekirken, ligesom de kritiserede at hans biskop ikke havde grebet ind, hvilket man faktisk opfordrede hende til.

Dr. theol. Ole Jensen lagde kraftig afstand til »pastor Grosbølls umodne provokationer« (Ole Jensen i en prædiken i Københavns Domkirke 03.08.). I øvrigt priste han i Weekendavisen den moderne teologis behandling af kristne grundbegreber, »i redegørelser, der er på højde med tidens mest avancerede tænkning«. I Danmark havde teologerne

gennem to sekler gjort det muligt for mennesker at leve som oplyste, protestantiske kristne. Uvidenheden var dog formidabel, uagtet optagetheden af kristendommen var betydelig. Altså var det tvingende nødvendigt med en folkelig oplysning om hvad kirke og tro er for størrelser. (1.-7. august).

Hele Grosbøll-affæren fik sin foreløbige, formelle afslutning da biskoppen den 23. juli lod præsten vende tilbage til embedet, efter at hun havde haft adskillige samtaler med ham i sommerens løb. Grosbøll på sin side beklagede provokatoriske formuleringer af sine udtalelser. Endvidere fremgik det, at sognepræsten ville være underlagt et intenst tilsyn af sin øverste foresatte. (TV nyhederne). Næste dag offentliggjorde Kristeligt Dagblad en pressemeddelelse underskrevet af Lise-Lotte Rebel og Thorkild Grosbøll. Det udsendte papir blev i avisen grundigt kommenteret af Niels Thomsen. Det var et ynkeligt tilbagemag Grosbøll havde foretaget, mente han, fordi denne over for biskoppen nu uden forbehold accepterede »folkekirkens bekendelsesgrundlag«. Rebels »skærpede tilsyn« (vistnok en sproglig novitet) med pastoren fandt Thomsen yderst betænkeligt, fordi der deri lå en risiko for en bispekirke som kunne presse præsterne til hykleri.

Usikkerhed om hvorvidt folkekirken i realiteten længere fungerede som en bekendelseskirke var efter den 23. juli udbredt. I Jyllands-Posten beskrev lederskribenten Grosbølls teologi og dens eventuelle konsekvenser: »Opgives folkekirkens bekendelsesskrifter til fordel for lyrik om erfaringens dimensioner og mødet mellem mennesker, er dens indre nederlag en kendsgerning.« (25.07.). En udbredt tvivl gjorde sig gældende om hvor vidt Grosbøll rent faktisk havde ændret sine synspunkter. Ved læsningen af hans no. 2 inkonsistente redegørelse til Helsingør-biskoppen – offentliggjort i Præsteforeningens Blad no. 32 s. 694-698 – med den misvisende overskrift »Præcisering« – kan denne mistanke begrundes.

Biskoppens afgørelse vakte ikke så lidt utilfredshed. Rebel forsvarede sin afgørelse blandt andet med at Grosbøll havde »placeret sig inden for den antimetafysiske, afmytologiserende tradition, som siden det tidligere Tidehvervs dage har vundet hævd som en retning inden for det teologiske spektrum« og at en teologi af den støbning kunne have sin plads i bekendelsen af treenigheden. (Kristeligt Dagblad 29.07). I sin »Præcisering« havde Grosbøll uden rimeligt belæg taget fremtrædende teologer til indtægt nemlig folk som K. E. Løgstrup, K. Olesen Larsen, Rudolf Bultmann, biskop Johannes Johansen og sågar Regin Prenter! Søren Krarup tog åbenbart ikke fejl med en påstand om at Grosbøll anvendte ethvert tilfældigt citat der (fejlagtigt) var til hans fordel. (Tide-

hverv no. 8 s. 165). I en redegørelse for K. Olesen Larsens teologi afviste Jesper Langballe det som nonsens når Rebel placerede Tårbæk-præsten i den tidehvervske tradition. (Kristeligt Dagblad 26.08.). Cand. teol. Katrine Winkel Holm beskrev »Grosbøll-farcen« som et symptom på at det hele gerne måtte flyde i folkekirken. Som skurke i forestillingen udpegedes Grosbøll og Rebel. Biskoppen havde ladet sig narre af præstens klodsede skinmanøvre med at udgive sig for at være en eksistensteolog. Kunne hans øverste foresatte overhovedet læse indenad, spurgte Winkel Holm. Ved at ophæve suspensionen af Grosbøll havde Rebel faktisk leveret stof til at i Helsingør stift gjaldt det primært for præsterne om at holde en samtale åben og meget mindre om at forkynde evangeliet rent og purt. (Tidehverv no. 7 s. 129-130 og s. 144).

Niels Thomsen var bestemt ikke tilfreds med Lise-Lotte Rebels udmelding om at Grosbølls teologi havde sin plads »inden for rammerne af bekendelsen til den treenige Gud«. Der forelå ifølge Thomsen ikke den fjerneste begrundelse for at præstens antimetafysiske teolog skulle have relation til folkekirkens bekendelsesgrundlag. Nu burde Rebel undlade at tale »med uld i mund« og i stedet for tage stilling til om der var spor af kristendom i den grosbøllske forkyndelse. (Kristeligt Dagblad 05.08.).

En nærliggende mulighed for at løse hele den pinagtige affære kunne måske være en præsteretsag. Den fremtrædende jurist, professor dr. jur. et phil. Ditlev Tamm plæderede således for at benytte netop præsteretten. Han fandt de kirkelige myndigheders tilbageholdenhed med at anerkende nævnte instans fejlagtig. Det var som om de ikke ønskede statens indblanding. Nu var det imidlertid en kendsgerning, at folkekirken med et evangelisk-luthersk bekendelsesgrundlag var en del af staten. Hvis kirkeministeren ikke greb ind over for Grosbøll nærmede tiden sig for en separation mellem stat og kirke. (Berlingske Tidende 17.08.). Rebel anklagede sine mange kritikere for at lade sig rive med når mediemaskinerne kørte løs. Alt for mange havde ifølge biskoppen heller ikke sat sig ind i Grosbølls teologi. Således betvivlede hun om Ditlev Tamm besad den nødvendige teologiske kompetence til at bedømme sagen (sic). Nærmere detaljer vedrørende hendes samtaler med præsten fandt hun offentligheden, herunder Tamm, uvedkommende. En retssag kunne være påkrævet i yderste fald, men indtil videre betragtede hun dialogen som vejen frem. (Smstd. 19.08. kronikken). I en duplik udbad Ditlev Tamm sig svar på hvorfor biskoppert på dramatisk vis først havde fritstillet Grosbøll og derpå ladet ham gå tilbage til jobbet, uden at det offentligt var blevet klarlagt hvad der havde begrundet dette skridt. (Smstd. 24.08.). Den følgende dag stod der i avisens leder at Lise-Lotte

Rebel med sin »selvdestruktive logik« ikke kunne overskue »Grosbøll-affæren«.

Kirkeligt Centrum vedtog på et landsbestyrelsesmøde en opfordring til at Grosbøll-sagen blev afprøvet ved en præsteret. Det understregedes at præsteløftet måtte tages alvorligt og at folkekirken var en bekendelseskirke samtidig med at kirken bestandig måtte nyformulere sit budskab. (Kirkeligt Centrum no. 3 s. 16).

Lise-Lotte Rebels bispekolleger var temmelig fåmælte under hele forløbet. Niels Henrik Arendt mente at fremtiden ville vise om Grosbøll havde sin plads i folkekirken. Efter Arendts mening bestod Grosbølls største brøde i at han (som det fremgik interviewet med Pernille Steensgaard) stillede spørgsmålstegn ved andre præsters troværdighed. (Nyhedsbrev Haderslev Stift september). Tydeligere meldte Ribe stifts nye biskop Elisabeth Dons Christensen ud. Hun ville have overvejet en læresag som en rimelig mulighed. (Politiken 25.10.). Den 10. november udsendte Karsten Nissen et fyldigt brev til præsterne og menighedsrådene i Viborg Stift. Det handlede om Grosbøll-sagen. Fremstillingen var velgørende præcis. Teologisk konstateredes der ganske vist ikke argumenter, som ikke allerede havde været fremført i sommermånedernes debat. Men et godt biskoppeligt ord til menighederne må vurderes positivt. Nissen agtede ikke at involvere sig i Rebels forholden sig til en til en af hendes stifts præster. Derimod beskæftigede han sig på det teologiske plan med sagens almene betydning for folkekirkens bekendelse. Et fortsat drøftelse af troslæren fandt han påkrævet. Det var bare ikke Grosbølls anliggende. Hos ham forelå tværtimod »et færdigt og uanfægtet opgør med den Gud, som kirken bekender sig til«. Relaterende til spørgsmålet om hvorledes folkekirken kunne stå vagt om bekendelsen til Gud, Jesu opstandelse, og det evige liv, ville han ikke besvare så længe den aktuelle sag ikke havde fået sin afslutning. – Men at biskoppen anså Grosbølls forkyndelse for fuldstændig uacceptabel i folkekirken – det fremgik tydeligt af skrivelsen.

At Grosbøll-affæren altså har bragt forvirring og uklarhed i folkekirken kan der slet ikke herske tvivl om. Indtil videre arbejder præsten videre i Tårnbæk sogn under biskoppens skærpede tilsyn. At Grosbøll ikke har ændret teologisk grundholdning, men alene vilje til mere sagtegang i debatten, fremgik senest klart af udtalelser i Kristeligt Dagblad den 27. december. Hele sagen burde afsluttes »mere værdigt og med større klarhed«, skrev Christian Poulsen. (Indre Missions Tidende no. 33, leder). Mon Poulsen tog fejl?

Folkekirken betragtet som et evangelisk-luthersk samfund har sandelig sine foragtere af manganen slags i egen midte. Mere eller mindre mo-

derate. I magasinet »Kirken i Dag« (udgivet af Kirkefondet) hed det i en artikel om nogle mennesker, at de var »fri af de fordomme, den evangelisk-lutherske kirke har på de fleste danskere i folkekirken«. Domprovst Arndt Jessen Hansen udtrykte sig sammesteds mere afbalanceret når han skildrede en nutidig form for luthersk ortodoksi, der fornægtede åbenlyse ytringer af kristentroen, og det på en måde af tvangsmæssig karakter. I stedet skulle man vove at udfolde det kropslige, simpelthen blive åndeligt og legemligt nærværende i gudstjenestelivet og i hverdagens fromhedsliv. Som et godt eksempel nævnte han de for tiden yndede pilgrimsvandring. (no. 1 s. 3 og s. 6-7).

Adskillelse mellem folkekirken og staten?

Forholdet mellem stat og kirke har været og er et udtømmeligt diskussionsemne med mange aspekter. Ofte lamenteres der over at staten støtter folkekirken økonomisk. Læserbreve i Politiken har i årenes løb været et interessant materiale i så henseende. I samme avis slog biskop Jan Lindhardt tilbage med gammelkendte argumenter. Faktisk var det kirken som støttede staten og det i langt højere grad end det omvendte var tilfældet. Sådan cirka en milliard kroner netto i statens favør, anslog Lindhardt, idet han pegede på blandt andet civilregistreringen og vedligeholdelsen af vores gamle kirker. (11.01.). For Lindhardt at se var der slet ingen ende på hvilken vældig positiv indflydelse kirken har ved at stå som »samfundets hovedleverandør af etiske normer«. Og han henviste til, hvorledes det kristne næstekærlighedsideal var basis for »bl.a. hospitalsvæsen, ældreomsorg, socialhjælp og skattevæsen«. (Smstd. 08.02.).

At praktiske reformer er nødvendige, synes dog næsten alle kirkefolk at være enige om, såfremt kirken fremover skal fungere optimalt i Danmark. Forhenværende kirkeminister Torben Rechendorff fremlagde nogle tankevækkende overvejelser angående Grundlovens paragraf 69 »De fra Folkekirken afvigende trossamfunds forhold ordnes nærmere ved lov«. Tiden var løbet fra denne paragraf, mente Rechendorff. Den fra 1849 gamle bestemmelse trængte til en nutidig klaring. Sagen var at staten i dag faktisk øvede en forskelsbehandling, der favoriserede folkekirken f. ex. ved at ikke-medlemmer gennem deres skat bidrager til at betale biskoppers og præsters lønninger. Derfor foreslog Rechendorff nedsættelse af en kommission der grundigt kunne gennemarbejde hele sagsforholdet vedrørende de mange trossamfund og religionerne. Var det så en ide med et »religionsministerium« i stedet for det nuværende kirkeministerium, spurgte han. Nej, en lovgivning, som resultat af et

kommissionsarbejde, burde ikke placeres under et nyt ministeriums ressort. En ide kunne det være at justitsministeriet tog sig af de ikke-folkekirkelige trossamfunds anliggender. (TRs artikel »Grundloven og andres menneskers tro« i bogen »Til et folk de alle hører«, s. 49-57).

Dr. theol. Svend Bjerg og pastor Palle H. Steffensen udgav et stærkt polemisk skrift med den slående titel »Nedlæg folkekirken«, Høst og Søn. Den satiriske tone i bogen kan virke noget urimelig ved sin voldsomme nedgøren af kendte skikkelser i kirken. Ikke desto mindre må man vedgå at forfatterne har et ærinde som i folkekirkens aktuelle situation bør tages alvorligt. I modsætning til de mange som vil løsne eller helt overskære forbindelsen mellem kirke og stat, anbefaler Bjerg og Steffensen en fuldstændig opløsning af folkekirken som institution for at omdanne den til autonome menigheder. Deres hovedargument er at statsmagten har omklamret folkekirken både bureaukratisk og ideologisk. Præsteskabet har følgagtigt indrettet sig efter de gældende strukturer. Det ukirkelige danske folk har erobret kirken og fortrænger de troende fra gudstjenesten ved hensynsløs larm. Et tidens symptom er »showpræsterne« som prostituerer folkekirken. Resultatet bliver at evangeliet forkyndes tandløst. Følgelig må man vandre adskillelsens radikale vej. At forfatternes forslag kræver en ny grundlov tager de – efter min mening – for let på. Det hører til Bjerg og Steffensens overbevisning at det kristne budskab vil få optimale vilkår i de frie menigheder, som i modsætning til »Det oppegående dødsleje« = folkekirken vil kunne indvirke på det politiske og kulturelle liv. Beskrivelsen af fordelene ved den frisatte kirke kan virke for optimistiske. Alligevel – bogen er mere konstruktiv end de tos »Den ualvorlige folkekirke« (1995) og »Den magtfulde folkekirke« (1997).

Den lille bevægelse Kirkelig Samling om Bibel og Bekendelse afviste forhåbninger om at en skilsmisse mellem stat og kirke ville skabe de afgørende forskelle. De rette ændringer ville først opstå når kirken forpligtede sig helt på bibelen og bekendelserne. (Indre Missions Tidende no. 42 s. 5).

Dog ikke alle var begejstret for ideerne om at separere kirke og stat. Historikeren ph.d. Jes Fabricius Møller var godt ærgerlig over at en debat der ellers havde ligget lød politisk død i de sidste tre år havde bragt et stormvejr i kirkelandskabet. Det var Tove Fergo der med sin »enestående mangel på elegance« havde forårsaget uroen. Men uvejret ville nok lægge sig når Anders Fogh Rasmussen endelig tog skridt til at afskibe Fergo. (Dansk Kirketidende no. 21 s. 335).

Fra rent politisk hold har det dog været småt med udmeldinger/ønsker om en adskillelse mellem staten og folkekirken. Men diskussionen

blussede op da Kristeligt Folkepartis daværende formand Jann Sjursen slog til lyd for en ændring af den eksisterende ordning. Den direkte anledning til hans initiativ var utilfredshed med Tove Fergos administration af de kirkelige anliggender, herunder hendes konfrontationer med biskopperne. Sjursen plæderede ikke for en øjeblikkelig skilsmisse, selvom han forudså et sådant skridt realiseret på lidt længere sigt. I stedet foreslog han en række, i debatten tidligere fremførte, justeringer af den gældende ordning, f. ex. at personregistreringen overførtes til kommunalt regi. Sjursens tanker vandt genklang hos Det Radikale Venstre. Også socialdemokraterne stillede sig principielt positivt til en ændring af folkekirkens økonomiske status. Men ministeren følte fortsat at folkekirken i sin nuværende skikkelse var en »genial« institution. (Berlingske Tidende 26.02.). At vi ikke har at gøre med vidtgående forslag fra Sjursens og andres side synes selvklart. Ikke desto mindre er der afgivet nogle signaler som nok antyder en fremtidig ny, kirkepolitisk kurs. En afgjort udmelding fra politisk side kom fra Det Radikale Venstres landsmøde, hvor man vedtog en resolution der i al sin korthed lød: »Det Radikale Venstre vil arbejde for at adskille kirke og stat.« (Radikal Politik no. 10 s. 7).

Kirkeminister Tove Fergo og hendes opposition

Som anført i Kirkehistoriske Samlinger 2003 s. 311f. fremlagde Tove Fergo sidste år en lovpakke indeholdende udvidede beføjelser til menighedsrådene samt større kompetencer til provstiudvalgene. Tove Fergos forslag vakte ikke så lidt modsigelse, navnlig fra gejstlig side. Til gengæld forholdt menighedsrådene sig nærmest positivt. Ultimo december 2002 fremkom ministeren med et revideret lovforslag, som indebar yderligere beføjelser til provstiudvalgene. Det nye forslag blev sendt til høring hos en lang række myndigheder den 7. januar med høringsfrist til den 23. januar. (Kirkeministeriets hjemmeside).

Tove Fergo må anses for en af regeringens mest stormomsuste medlemmer. »Kirkens klodshans« hed en overskrift i Berlingske Tidende den 8. juni. Men hun har da sine forsvarere. Ikke mindst i Tidehvervsbevægelsen, hvor Søren Krarup og Jesper Langballe indtager en magtfuld position i Folketinget. Sp. Thomas H. Beck hævdede at Kristeligt Dagblad og biskopperne havde iværksat en hetz mod ministeren. Den loyale Fergo var stort set uforskyldt oppe imod stærke grupper repræsenteret ved ministeriets embedsmandsværk, tilhængerne af en synodalordning og navnlig af biskopperne. Fælles for alle tre fraktioner var viljen til magt for dem selv. Deres bestræbelser var i fremmarch, men rea-

liseret ville de være til ubodelig skade for folkekirken. (Tidehverv no. 1 s. 3-5). Fergo afviste imidlertid at hendes lovforslag indeholdt noget om større magt til kirkeministeriet. (Tidehverv no. 3 s. 55).

I år hvor den første lov om menighedsråd blev vedtaget af Rigsdagen for hundrede år siden, synes disse folkevalgte forsamlinger at have så stor en indflydelse som nogensinde på folkekirkens anliggender. Den 17. januar udsendte Ritzaus Bureau aktuelle kommentarer fra formanden for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer Ejvind Sørensen. Denne gav udtryk for tilfredshed med ministerens lovinitiativ; han oplevede det som en påkrævet fornyelse af lovgivningen; foruden at give menighedsrådene et større økonomisk fri – og råderum, »sognefuldmagten« kaldet, ville en nyordning forventelig medføre besparelser på budgetterne. Sørensen kunne, i modsætning til præsteforeningen, ikke se at udvidelsen af det lokale demokrati kunne være til ulempe for folkekirken, angiveligt ved at rådene skulle finde på at arrangere aktiviteter uden folkekirkelig relevans. I øvrigt havde han været villig til at gå ind for den første udgave af lovforslaget; dog udtrykte han tilfredshed med at ministeren havde lyttet til fremkomne indvendinger.

Præsteforeningen bedømte situationen ret så anderledes. Her var man fortsat skeptisk over for ministerens lovudkast. Ikke fordi man fra præstelig side nærede mistro til menighedsrådene, fastslog foreningens formand sp. Peter A. Krogsøe i sin nytårshilsen til medlemmerne. Men udtrykket »kirkelige opgaver« forekom ham upræcist; selv med en ministeriel vejledning ved hånden ville det være umuligt at drage menighedsråd til ansvar som misbrugte deres udvidede økonomiske kompetencer. »Sognefuldmagten« stemte ikke overens med folkekirkens forhåndenværende struktur. Krogsøe gjorde tillige opmærksom på det stadig uafklarede spørgsmål om relationen mellem det præstelige embede og det kirkelige demokrati. (Præsteforeningens Blad no. 1 s. 2).

Heller ikke Jan Lindhardt var begejstret. Det var en dårlig ide at tildele provstiudvalgene større magt over menighedsrådene. Det betød nemlig en svækkelse af nærdemokratiet i de lokale samfund. Lindhardt forudså at Tove Fergos lovforslag – mod hendes intentioner – i gennemført skikkelse ville medføre mere bureaukrati med et stærkt stigen personaleforbrug i provstierne. (Stiftsbladet (Roskilde Stift) no. 2).

Samme dag som hun fremlagde sin lovpakke i Folketinget skrev Tove Fergo en kronik i Jyllands-Posten med den slående overskrift »Friedspust til folkekirken«. Igen hørte man en lovsang til kirken med rummelighed for så mange forskellige mennesker. Men selve kirkeapparatet beskrev ministeren som for bureaukratisk, snævert og dyrt. Ressourcerne blev simpelthen ikke brugt optimalt. Nu måtte strømmen

vendes, så effektivitet og sparsommelighed gik godt i spænd – hed det helt i samklang med den borgerlige regerings politik. I det nye lovkompleks tildeltes menighedsrådene et frirum til gavn for folkekirkens medlemmer, nemlig gennem rammebevillingen og sognefuldmagten. Fergo bemærkede også at kirken i mere end en menneskealder havde haltet efter det øvrige officielle Danmark med hensyn til decentralisering.

Den 12. marts kom kirkeministerens meget omtalte lovforslag til første behandling i Folketinget. Stemningen i salen var overvejende positiv om end med talrige spørgsmål, som ordførerne ventede afklaring på ved det kommende arbejde i kirkeudvalget. Alene SF ved Margrethe Auken formulerede en tydelig skepsis, samtidig benyttede hun lejligheden til endnu engang, lovpakkens indhold ret uvedkommende, at plædere for tankerne i bogen »Kirkens mund og mæle«. Birthe Rønn Hornbech (V) betonedes her over for den større budgetkompetence som lovforslaget ville indebære for menighedsrådene, men samtidig understregede hun deres fortsatte ansvar. Rønn Hornbech frygtede ikke at udgifterne ville løbe løbsk idet provstiudvalgene skulle have opsyn og sognene desuden havde et økonomisk skæbnefællesskab inden for ligningsområdet. Socialdemokraten Karen J. Klint udtrykte usikkerhed angående regeringens økonomiske intentioner i forholdet stat og kirke, idet hun i lighed med andre ordførere frygtede at regeringen ville omlægge statens tilskud til kirken til de såkaldte bloktilskud. Tove Fergo forklarede at regeringen ikke kunne ændre tilskuddene til kirken uden gennem en lovændring. I øvrigt mente hun ikke at der var nogen sammenhæng mellem hendes lovpakke og sonderende overvejelser om bloktilskud i almindelighed. Den konservative Knud Erik Kirkegaard var overbevist om at forslaget ville give folk større interesse i at deltage i menighedsrådsarbejdet. Jann Sjursen ønskede at begrebet »kirkelige aktiviteter« ikke fik for en snæver definition. (Direkte transmission fra Folketinget ved TV DK 4). Den 27. maj blev Fergos forslag vedtaget af Folketinget. Men altså ikke ganske uden sværdslag.

Skarpe skud rettedes også mod kirkeministerens administrative praksis. Det kan dog hænde at angriberne i første omgang tager fejl af målet. I november 2002 kritiserede stiftsøvrighederne skarpt den kirkeministerielle praksis med at overføre beløb fra stiftsmidlerne til fællesfonden. I den anledning fremlagde kammeradvokaten på ministeriets foranledning et uvildigt responsum. Heraf fremgik det at der forelå lovlig hjemmel til det omtalte træk på stiftsmidlerne. (Pressemeddelelse fra kirkeministeriet 15.01.). Men triumfen forstummede. Den 30. april og de følgende dage kunne medierne offentliggøre en skarp kritik fra Rigsrevisionen af ministeriet. Sagen vakte betydelig opsigt i kirkelige og

politiske kredse. Det blev nemlig påtalt at kirkeministeriet uholdbart havde trukket store beløb fra stiftsmidlerne til fællesfonden. I det hele taget konstaterede rigsrevisorerne et syndigt rod i ministeriets økonomi herunder kreativ bogføring. Ligeledes blev det bemærket at Tove Fergo ikke havde underrettet Folketinget korrekt om forhold vedrørende fællesfonden. Som det fremgik af en pressemeddelelse af 30. april fra Kirkeministeriet søgte Fergo at lægge ansvaret over på embedsværket og sine forgængere i embedet med henvisning til en utilfredsstillende ministeriel budgetstyring »gennem en årrække«. For at afhjælpe problemerne havde hun via finansministeriet fået indhentet medarbejderassistance. Ligeledes agtede hun at iværksætte en advokatundersøgelse.

Den 7. maj kom sagen til debat i Folketingets spørgetid. Navnlig socialdemokraterne og Margrethe Auken skød med skarpt. Tove Fergo gjorde opmærksom på at hun havde taget skridt til at afklare forholdene og de økonomiske problemer i ministeriet. Ifølge oppositionens talere bestod problemet hovedsagelig i at kirkeministeren havde misinformeret Folketinget og dets kirkeudvalg. Det anførtes endvidere, at hun af biskop Niels Henrik Arendt var blevet kraftigt advaret imod konstateret, kreativ bogføring. Tove Fergo afviste at hun skulle have ført kirkeudvalget bag lyset, da hun alene havde forelagt de oplysninger, som hun selv var i besiddelse af. Fremdeles forsvarede hun sig med at hun fra sin radikale forgænger havde overtaget et budget der ikke hang sammen. – En ministerstorm blev der ikke tale om, men debatten efterlod indtrykket af en sagligt svagt funderet kirkeminister. Samtidig kan man undre sig over at venstrefløjen i dansk politik, socialdemokratiet inklusive, i denne sag har været så optaget af folkekirkens anliggender som samme kredse ellers berører med temmelig let hånd. (Direkte transmission i TV DK 4).

Søren Krarup var forarget over folketingsdebattens lave niveau. Margrethe Auken vidste dog hvad hun ville når hun hujende angreb Fergo i sit ærinde med at ville fremme »en politisk korrekt frikirke«. Værst stod det dog til med Niels Henrik Arendt. Biskoppen havde ikke alene misforstået den økonomiske problematik; han havde tilmed nederdrægtigt kriminaliseret ministeren ved at tale om en forfalskning af regnskaberne. Nu lå det for dagen at kampagnen mod Tove Fergo drejede sig om de førende biskoppers magtintentioner i forholdet til Folketinget og befolkningen. (Tidehverv no. 6 s. 105-107). Arendt fandt hele den forhåndenværende konflikt sørgelig, fordi den virkede som om man i folkekirken ikke beskæftigede sig med det væsentlige, og fordi det kneb med tilliden mellem de implicerede parter. (Nyhedsbrev Haderslev stift, juni).

Medio juni blev kirkeministeriet reelt sat under økonomisk administration af finansministeriet. Fergo følte sig nødsaget til at indeføre et foreløbigt, øjeblikkeligt ansættelsesstop for præsterne. Indgrebet var ikke på forhånd diskuteret med Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, Præsteforeningen eller biskopperne. Karsten Nissen mente at ansættelsesstoppet ville få fatale følger betjeningen af sognene og ramme folkekirken på dens vigtigste opgave, nemlig forkyndelsen af evangeliet. Indgrebet forstærkede viljen til at løsne båndene mellem stat og kirke. »Det er en enig kirke, der protesterer«, udtalte Norman Svendsen (Politiken 24.06.). I et brev af 1. juli til Præsteforeningens medlemmer understregede Peter Krogsøe de samme synspunkter. Derimod forsvarede Jyllands-Postens lederskribent ansættelsesstoppet. Folkekirken havde i årtier haft rigeligt med pengemidler. Nu burde den indstille sig på sparsommelighed. Var det desuden kirkens erklærede ønske at få frihed i forhold til staten burde dens talsmænd gå ind for en reel adskillelse. (26.06.). Efter sommeren forhørte Krogsøe sig skarpt om ansættelsesstoppets varighed og om der var påtænkt en vedvarende nedskæring af præstestillinger. Præsteforeningen stod fast på kravet om et øjeblikkeligt ophævelse af ansættelsesstoppet. (Præsteforeningens Blad no. 36 s. 792f). Søren Lodberg Hvas var »forbitret« over ansættelsesstoppet. Det var ganske vist motiveret økonomisk. Det medførte imidlertid et uhyre besværligt bureaukrati. Offentligheden havde nu krav på om ministeren ønskede at nedskære antallet af præster i folkekirken. (Dansk Kirketidende no. 20 s. 329).

Den 28. oktober oplyste en pressemeddelelse fra kirkeministeriet at Tove Fergo havde besluttet at ophæve ansættelsesstoppet fra 1. januar 2004. »Ansættelsesstoppet skal ikke vare en dag længere end nødvendigt«, hed det. Men det var »197 dage for længe«, kommenterede Peter Krogsøe tørt nyheden. (Præsteforeningens Blad no. 45 s. 1012 og s. 1009).

Mange venner har Tove Fergo ikke. Men selv med de nærmeste kom det til en alvorlig kontrovers. Det viste sidst på året. I 2002 ansatte ministeren mag. art. Henrik Gade Jensen som sin spindoktor/pressesekretær. Udnævnelsen vakte kritik som énsidig fordi Gade Jensen er en kendt debattør på højrefløjen, ligesom han er tilknyttet tidehvervsbevægelsen. Den 26. november bragte dagbladet Information på forsiden en opsats hvor Gade Jensen blev udskreget som »højreekstremist« altså nærmest en slags nazisympatisør. Samme dag forlod han kirkeministeriet. Om han blev fyret eller gik selv står ikke ganske klart. Interessant i vores sammenhæng er at Krarup og Langballe blev yderst ophidsede over Fergos håndtering af forløbet. Heller ikke Dansk Folkepartis leder

Pia Kjærsgaard havde i denne sag liden respekt for ministeren. Det var som om partiet nu hørte til Tove Fergos opposition. (Se Information og de øvrige landsdækkende morgenaviser fra 26.11. og ff):

Biskopperne

Som det fremgår af denne oversigt og den foregående var Tove Fergo i en næsten konstant konflikt med landets biskopper. De høje gejstliges samlede front vakte dr. phil. Søren Dosenrodes harme. Der var ifølge ham tale om et uanstændigt politisk felttog iværksat af embedsmænd imod deres politiske chef. Det virkede påfaldende at de samme biskopper havde undladt at angribe kirkeministrene i den socialdemokratiske-radikale regering som i høj grad var skyldige i ministeriets nuværende økonomiske vanskeligheder. Biskopperne måtte se at finde ud af om de ville være politikere eller embedsmænd. Foretrak de den første mulighed burde de som politikerne være på valg hvert fjerde år, foreslog Dosenrode, formentlig som en provokation for at få biskopperne til at passe deres efter hans mening egentlige arbejde. (Kristeligt Dagblad 20.05.). Ud fra menneskelige og arbejdsmæssige grunde, ikke politiske, gik Niels Henrik Arendt og provst Finn Riber Jensen ind for en åremålsansættelse af biskopperne. (DR P 1, 24.11.).

I den offentlige debat trådte kirkeministeren også ind i helt lokale spørgsmål. Hun optog således en tidligere fremført tanke om at lukke otte-ni kirker af ti i den københavnske bydel Vesterbro. Det kirkelige liv med forkyndelse og diakonal virksomhed skulle samles i en enkelt stor kirke med åbningstider hele døgnet. Københavns biskop Erik Norman Svendsen afviste prompte ministerens ide, ligesom der var en kold skulder fra både præsters og menighedsråds side. (TV 2 Lorry, 04.03.). Nok hæver mange, vigtige røster sig for en ændring af den kirkelige struktur, men et så firkantet forslag som Tove Fergos synes der nu som før ikke at være megen lydhørhed for. Kirkeministeren var dog ikke det mindste imponeret af kritikken. Selvom det ikke for hende drejede sig om økonomi, var hun overbevist om at kirken for de samme penge kunne formidle evangeliet mere synligt ved at ændre sognegrænserne og samle aktiviteterne mere centralt. Hun ønskede at sætte gang i en positiv diskussion om det københavnske kirkeliv, og i den forbindelse agtede hun at etablere en arbejdsgruppe, hvor de berørte parter ville være repræsenteret. (Berlingske Tidende 05.04. kronikken).

At der kan være konflikter mellem præster og menighedsråd er ingen nyhed. Men nyt er det at menighedsrådsmedlemmer og hele menighedsråd truer med nedlægge deres mandater med mindre den lokale

præst forflyttes eller afskediges, og at sådanne næppe lovmedholdelige trusler effektueres. Det virker ikke som de kirkelige myndigheder har sanktioner der kan stoppe den slags aktioner, idet man indskrænker sig til mæglingsforsøg fra biskoppelig side. Et eksempel fra i år skal nævnes, nemlig en aktion af nævnte art i Vinderød sogn i Nordsjælland. (Frederiksborg Amts Avis 25.03.). Den lokale sag fik en slags afslutning ved at kirkeministeriet overlod til biskop Lise-Lotte Rebel at afgøre om menighedsrådet måtte fratræde i utide. Biskoppen fastslog at menighedsrådsmedlemmernes beslutning ikke havde lovligt medhold, men samtidig fandt hun det ikke formålstjenligt at stå fast på den kirkelige lovgivning i pågældende tilfælde. (Smstd. 14.05.).

Man kan synes at de mange konflikter ikke fortjener omtale udover i lokalaviserne og i tabloidpressen. Ikke desto mindre er der tale om uheldsvangre symptomer på at ikke alt fungerer på bedste vis i de små kirkelige enheder. Det virker påfaldende at præstens person så ofte er centrum i stridighederne. Skylden kan næppe alene placeres hos »sognepaver« og unge, uerfarne præster. Heller ikke ved at præsten naturligt spiller en central rolle i sognets kirkelige liv. Menighedsråd og kirkefunktionærer må også bære deres del af ansvarsbyrden. Det kan da også være et spørgsmål hvor samarbejds kvalificerede de to sidstnævnte grupper i alle tilfælde egentlig er. Af referater fra sognekampene fremgår det, at personlig nærtagenhed, manglende menneskekundskab, uvidenhed om ledelse og tjenstlige regler er udbredt i de kirkelige miljøer både hos præster og ansatte og menighedsrådsmedlemmer. Hertil kommer vel også tidens meget omtalte individualisme med et tilsvarende autoritetstab der ofte er forbundet med en ringe faktuel viden.

Præsteforeningen var opmærksom på medlemmernes belastede arbejdsbetingelser. Man imødeså et samarbejde med kirkeministeriet om forbedring af situationen. Således ønskede foreningen en fyldestgørende klarlægning af relationerne mellem præsterne og menighedsrådene. Baggrunden var blandt andet en rapport om arbejdsmiljøet i folkekirken, hvoraf det fremgik, at præsterne var de mest stressede ansatte i systemet, og at de som gruppe var den psykisk mest udsatte. Det fremgik også af samme rapport at præsterne havde vanskeligt med at håndtere deres mange arbejdsopgaver ligesom de følte manglende opbakning fra provster og biskopper. Præsteforeningen mente sig nødsaget til endnu engang at minde om at præsten sin embedsførelse er uafhængig af menighedsrådene. Men naturligvis var man klar over at der forelå en nøje sammenhæng mellem rådsinstitutionen og det gejstlige embede. (Hovedbestyrelsens årsberetning. (Præsteforeningens Blad no. 15-16, s. 309). Peter Krogsøe blev i øvrigt udnævnt til provst og forlod for-

mandsposten. Som ny formand for Den danske Præsteforening valgte hovedbestyrelsen lektor Helle Christiansen. (Smstd. no. 51-52 s. 1152).

Biskopperne fremstår som meget synlige personer i offentligheden. Henrik Wigh-Poulsen havde nu ondt af dem. De biskopper som udøvede hvad der bare lignede en egensindig autoritet blev uglesete. Mens andre biskopper der gik in for mere demokratiske strukturer i folkekirken blev bremsede af »Den enerådige statskirkelige konservatisme, der p.t. sidder på magten«. (Dansk Kirketidende no. 12 s. 183).

I Ribe stift blev der i efteråret valgt ny biskop. Allerede i foråret var der linet op med kandidater til det kommende valg. To stærke damer stod i klar til posten: Sp. Elisabeth Dons Christensen og provst Marianne Christiansen. Også sp. dr. theol. Anders Kingo var stærkt med i opløbet. Nyt var det vist at alle tre bispekandidater benyttede flot opsatte hjemmesider på nettet i deres kampagner plus helt professionelt opsatte brochurer. Af det fremlagte materiale tydede ikke meget på voldsomt nævneværdige kirkelige og teologiske forskelle mellem kandidaterne. Dog fremstod Dons Christensen mest renlivet som grundtvigianer og blev almindeligvis betegnet som valgets favorit i det traditionelt grundtvigsk prægede stift. (Hertil selvpræsentationerne i Menighedsrådenes Blad no. 8 s. 6-11). Ved første valgrunde gled Anders Kingo ud. Da resultatet af anden runde blev offentliggjort den 24. oktober viste det sig, at Elisabeth Dons Christensen havde opnået 55 procent af de afgivne stemmer. Marianne Christiansen hentede 40 procent. Fem procent af de stemmeberettigede afgav blanke sedler. Og fem procent gik slet ikke til valgurnerne. (Jyske Vestkysten gav den udførligste dækning af valgkampen). Et mindretal af præster og menighedsrådsmedlemmer ønskede åbenbart ikke en kvindelig biskop i stiftet. Sp. Jens Jensen udtalte, at der for ham var opstået »en bedrøvelig situation«. På samme linje stod sp. Bent Oluf Dam. Tro&Mission hævdede at flere og flere følte sig hjemløse i folkekirken nu med to kvindelige biskopper, bibeltro teologer kunne ikke lade sig ordinere og stå under tilsyn af disse kvinder, men bispevalget i Ribe var blot et af mange sammenhængende symptomer på forfaldet i kirken. (No. 21 lederen).

Kristendom og kultur

Endelig blev den længe annoncerede nye salmebog taget i brug. Nogle af de bedste moderne salmer er at finde i den. Salmebogkommissionens formand Erik Norman Svendsen leverde en kirkehistorisk vigtig artikel, der beskrev arbejdet med den nye salmebog og de vanskeligheder som kommissionen havde oplevet både internt og eksternt. (Årbog for Kø-

benhavns stift 2003, s. 46-53). Efter salmebogens offentliggørelse kunne Norman Svendsen oplyse at i to trediedele af landets kirker ville den blive anvendt fra og med pinsedag, og at der på forhånd var solgt 200.000 eksemplarer; et resultat han var særdeles tilfreds med. (Stiftsbrev (København) no. 3).

Inden salmebogens fremkomst var der gået ti års arbejde og mange diskussioner. Anerkendelse – og ikke så lidt kritik. Et sidste skud fra hofte leverede Politikens litteraturanmelder Bjørn Bredal der mente at både salmedelen og tekstdelen med dens bønner var moderniseret ud i det flade og hverdagsagtige så at Vorherre næsten lignede »en sød lille terapeut anno 2003«. (Politiken 31.05. tillægget Bøger). Ud fra en helt anden synsvinkel var sp. Jørgen Sejergaard også utilfreds med begge salmebogens dele, idet han fandt ikke så lidt sentimentalitet og masser af uklare og intetsigende formuleringer i den. (Reformatio no. 1 s. 9). Søren Lodberg Hvas mente diametralt modsat at de nye salmer udmærket forkyndte hvorledes billedet af Gud kom til syne i Kristus. (Tro&Mission no. 11. s. 9). Dr. phil. Henrik Wivel havde ikke megen respekt for teologers jugement, når det gjaldt kristelig digtning; disse folk havde nemlig altid prioriteret »dogmatik på slaverim fremfor sand poetisk båret og forløst kristendom«. (Weekendavisen 23-30 oktober, tillægget Bøger s. 2). Et underligt vådeskud fra en så litteraturkyndig person.

Ved begravelser og bisættelser er præsterne ofte udsat for at de efterladte ønsker afsunget en cirkusvis af entertaineren Kim Larsen »Om lidt bliver her stille«. Produktet er bestemt ikke båret af en »sand poetisk båret og forløst kristendom«. Det skal bemærkes at Kim Larsen mere end én gang har præciseret at hans lille sang ikke er tænkt til kirkebrug. Men her deler vandene sig ofte mellem præst og læg. Præsterne er sjældent henrykte. Sp. Johannes H. Christensen mente dog at der var salmer som var væsentligt dårligere end Kim Larsens »Om lidt...«. (Jyllandsposten 08.02.). DR 1 lod den 2. februar foretage en afstemning som 1701 personer deltog i. Resultatet blev at 92 procent fandt det i sin orden at benytte visen ved kirkelige højtideligheder; kun 8 procent var afvisende.

Blandt folk og kirkelige aktivister hører man ofte den bebrejdelse at kirken benytter et for menigmand ubegribeligt sprog i stedet for at tale enkelt og jævnt. Et nyt forkyndelsessprog ønskes der. Sp. Poul Joachim Stender så denne forfladigende tendens i mange nutidssalmer. Men man tog fejl såfremt man troede at mennesker lukkede sindet på grund af ubegribelige ord. Tværtimod, hjertet fattede de store bibelske ord, som forstanden ikke sansede. (Præsteforeningens Blad no. 11 s. 223). Et ek-

sempel på Stenders store formidlingsevne fik man i dagene op til påske gennem hans indlæg i DR 1-programmet »Ved dagens begyndelse«.

Hvad angår forholdet mellem bildende kunsts og arkitekturens relationer til det kirkelige liv har der ikke været meget at skrive om. Som et ubehageligt kuriosum må nævnes en brandtale som forfatteren Ulla Dahlerup holdt på Dansk Folkepartis årsmøde den 21. september (talen blev udleveret til pressen). Dahlerup angreb på demagogisk vis især den hjemlige, efter hendes mening fordærlige kulturradikalisme. I den forbindelse kritiserede hun det moderne kirkebyggeri, hvor arkitekturen bevirker at »Mennesket tror sig lige med Gud«. Et anderledes, teologisk underbygget indlæg mod kulturradikalismen ud fra tidehvervske positioner blev leveret i et essay af cand. teol. Katrine Winkel Holm. Her blev der sat ind mod denne åndsretnings menneskesyn med dens tro på det selvberoende individ der ikke ligger under for alskens gamle fordomme så som kristendommen med dens påstand om mennesket som en synder. Hovedangrebet førte hun med en påstand om at kulturradikalismens humanisme faktisk førte til menneskeforagt, fordi den ville påtvinge mennesker en utopisk livsform i stedet for at anerkende os som dem vi nu engang er nemlig syndere der gennem evangeliet får frihed til at leve som tilgivne, ansvarlige mennesker. Ifølge Winkel Holms opfattelse ville det derfor være forfejlet bare at se på kulturradikalismens brug af frække ord og dens indsats i dansk kulturliv. (Tidehverv no. 8 s. 151-158).

Den 16. september udsendte kirkeministeriet en skrivelse, hvoraf det fremgik at menighedsrådene fremefter på egen hånd kunne anskaffe prisbillige digitale orgler til brug i kirkerummene. Det ministerielle skridt forårsagede en til tider temperamentsfuld diskussion blandt tilhængere og modstandere. Blandt DOKSs medlemmer var stemningen overvejende negativ. Den tidligere konservatorieprofessor Grethe Krogh advarede imod at anskaffe elektroniske instrumenter, da disse slet ikke besad pipeorglernes holdbarhed og kvalitet. Det ville være en kulturel ulykke, hvis man for et modelunes skyld så bort fra det meget gedigne, om end mere kostbare, danske orgelhåndværk. (Menighedsrådenes Blad no. 10 s. 38). Den faglige ekspertise mente altså at kunne afvise sagen som uden holdbarhed økonomisk og kunstnerisk. Blandt kendte musikfolks indlæg i diskussionen har jeg kun noteret Bent Gam-meltoft Hansen som defensor for de omtalte instrumenter. (Smstd. no. 9 s. 7).

Året der gik, blev på mange måder mere spektakulært end de umiddelbart foregående. Uroen i verden, navnlig i Mellemøsten, gjorde sit. Et så alvorligt spørgsmål som kristnes forhold til krig blev atter sat på dagsordenen. Tove Fergos styring af kirkeministeriet bragte mange gemytter i kog, så der i stigende blev talt om en separation mellem stat og kirke. Men ét er hvad man diskuterer. Noget helt andet er hvad det kirkepolitisk og folkeligt er muligt at skabe af nye strukturer inden for en overskuelig tidsramme. På den anden side må man nok give Henrik Wigh-Poulsen ret i, at man ikke kan blive ved så intenst at debattere relationen stat-kirke uden at det til syvende sidst medførte ændringer. At Fergos kirkepolitiske kurs skulle være en væsentlig årsag til nye holdninger i kirkefolket afviste Wigh-Poulsen. Vigtigere var det for ham at pege på faktorer, der gjorde en kirkenytænkning påkrævet, nemlig islam i Danmark, den stigende fremmedgørelse overfor kristendommen og en voksende trang til medindflydelse hos befolkningen. (Dansk Kirketidende no. 10 s. 149f).

Så voldsom har drøftelserne været om folkekirkens struktur, at den må forekomme at være det eneste livstegn at få øje på for den udenforstående iagttager. Er man selv parthaver i det kirkelige liv tegner billedet sig noget anderledes. Jeg tænker blandt andet på diskussionen om forholdet til de fremmede religioner, om kirkernes betydelige sociale arbejde der udføres uden vældige armsving: på de interne, alvorlige diskussioner som handler om centrale kristelige spørgsmål, og hvor vandede tit deler sig. Hvor stærkt det evangelisk-lutherske præg er i folkekirken kan man have sin tvivl om som iagttager af debatten, for slet ikke at tale om hvilke tanker folk sådan i almindelighed gør sig om folkekirkens bekendelsesgrundlag. Her var diskussionen som kom i gang i forbindelse med Thorkild Grosbøll-sagen i mange henseender sørgeligt oplysende. Og som en ældre teolog kan man nok engang undre sig over at den dialektiske teologi åbenbart synes at være en saga blot – undtagen for de ganske få.

*

Hermed har jeg afsluttet en serie på ti årskrøniker om det kirkelige og religiøse liv i Danmark. Jeg takker bestyrelsen for Selskabet for Danmarks Kirkehistorie, og specielt dets formand professor dr. theol. Martin Schwarz Lausten for den tillid, som vistes mig ved opfordringen til at påtage sig denne opgave.